

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

83/2016

MATHIESEN, Kay: Human rights as a topic and guide for LIS research and practice. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 7., p. 1305-1322.

Emberi jogok – téma és vezérfonal a könyvtár- és információtudományi kutatásban és gyakorlatban

Adatvédelem; Kommunikáció; Könyvtártudomány; Szellemi szabadság; Tájékoztatás

Ebben a globális információs korban az információk elérése, terjesztése és ellenőrzése az emberi élet egyre fontosabb része. Gyakran előfordul, hogy ezeket az érdekeket az emberi jogok nyelvén fejezik ki, például a véleménynyilvánítás joga, a magánélethez való jog és a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok esetében. Mivel a tudományág „a kívánt információ hatékony kommunikációját segíti az emberi generátor és az emberi felhasználó között” (Belkin, 1975, 22. o.), a könyvtár- és információtudomány (LIS) központi szerepet játszik a kommunikáció elősegítésében az emberi jogokat illetően, és biztosítja az emberi jogok tiszteletben tartását az információs szolgáltatásokban és rendszerekben. A tanulmány áttekinti a LIS és az emberi jogok metszéspontjáról szóló szakirodalmat. Kezdetben áttekintést ad az emberi jogi egyezményekről, és bevezetést nyújt az emberi jogok elméletébe, majd a LIS

és az emberi jogok közötti kapcsolatokat vizsgálja. Végül az információs emberi jogok három központi területével (kommunikáció, magánszféra, szellemi tulajdon) foglalkozik részletesen. Azt állítják a szerzők, hogy a főleg a kommunikációs jogok játszanak kulcsszerepet az emberi jogok rendszerében.

(Autoref.)

Történet

84/2016

STOLÁROV, Ű. N.: Rasprostranenie islama i musul'manskih bibliotek v Rossii : k 110-letiu Musul'manskogo otdelenia Nacional'noj biblioteki Respubliki Tatarstan i 25-letiu Respublikanskoy krymskotatarskoj biblioteki im. I. Gasprinskogo In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 11, p. 37-49.

Az iszlám és a muszlim könyvtárak elterjedése Oroszországban

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtörténet -nemzeti; Vallásos irodalom

Az iszlám nem sokkal keletkezése után, 651-ben jelent meg a mai Oroszország területén. Az első elfoglalt arab városban a VIII. században már könyvtárat működtető mecset épült. A X. században a Volgai Bolgár Állam területén minden mecsetben volt könyvgyűjtemény. A független muszlim államok Oroszország területén ezer évig, a kaukázusi háborúig (XIX. sz. közepe) léteztek. Miután III. Iván cár és utódai egyesítették az orosz földeket, több kánság a pravoszláv monarchia fennhatósága alá került, egy részüket az állam elfoglalta.

Moszkvában a város alapítása óta élnek tatárok. Az Arany Horda szétverése után a moszkvai nagyhercegek igyekeztek Kazanyt ellenőrzésük alá vonni, IV. Iván cár egymás után csatolta Oroszországhoz az iszlám államokat. Ezután a különböző vallású közösségek békében éltek egymás mellett, a muszlimok szolgálták a trónt, miközben megtartották hitüket, szokásaikat, nyelvüket. II. Katalin cárnő engedélyezte kőmecsetek építését, kiadta türelmi rendeletét, szorgalmazta a könyvkiadást, elrendelte a Korán teljes szövegének kinyomtatását és ingyenes terjesztését Oroszországban. Az orosz kiadás terjedt az arabul nem tudó törökök között is. 1801-ben megnyílt az

első muszlim nyomda Kazanyban, a Cári Nyilvános Könyvtárban megkezdtek az arab könyvek gyűjtését. A Kazanyi Egyházi Akadémia vészhelyzetben őrizte a pravoszláv műveket, 1855-ben kiadta a Pravoszláv Társalgó c. tudományos folyóiratot.

1917 után a szovjethatalom más vallásokhoz képest az iszlámmal szemben nagyobb türelmet tanúsított, a muszlimok számára autonóm köztársaságokat hozott létre. Az 1926-ban Ufában tartott oroszországi muszlim kongresszus fontos határozatai között volt, hogy a lakosságot el kell látni a Koránnal és más vallásos könyvekkel, ki kell adni az Islam c. folyóiratot, a mecsetek és medreszék mellett könyvtárakat kell létesíteni. Az 1920-as évek végére az állami ateizmus irányváltása miatt megszűnt a muszlimok szellemi irányítása. A II. világháború alatt több muszlim nemzetiséget deportáltak szülőföldjükről.

1957-ben indult a keleti irodalmi kiadó, 1960 után engedélyezték a Korán kiadását, a kultikus tárgyakat a mecsetekben. Az 1970-es évek végén (afganisztáni háború, iráni forradalom) a déli köztársaságokban fokozódott a muszlim vallási-nemzetiségi hangulat. A Szovjetunió fennállásának utolsó éveiben a deportált nemzetiségek visszatérhettek szülőföldjükre, fejleszthették kultúrájukat, alapíthattak könyvtárakat, a kaukázusi köztársaságokban azonban még a 2000-es évek elején is voltak megtorlások a hívő muszlimokkal szemben. Az iszlám mentalitás megismerésére és az etnikai feszültségek enyhítésére 2006-ban az Elnöki Hivatal mellett megalakult az iszlám kultúrát, tudományt és oktatást támogató alap.

Ma Oroszországban 20–23 millió muszlim él; számuk folyamatosan növekszik, 20–30 év múlva elérheti a 30 milliót. Hagyományos iszlámhívők a 2002. évi népszámlálás szerint az ország 7 közigazgatási egységében 54–98%-ban vannak. A szovjet időszakban a muszlimok nagyobb ellenállást tanúsítottak az ateizmussal szemben, mint a pravoszlávok; ma 42%-uk tartja a vallási előírásokat – erre a könyvtáraknak figyelniük kell.

2010-ben Aszتانában alakult meg a Nemzetközi Török Akadémia, több mint 30 ezer egységet tartalmazó könyvtára ismert turkológusok (köztük Mándoky Kongur István) magánkönyvtárából épült; folyik az állomány digitalizálása.

Az iszlámhívőkre jellemző az olvasás szeretete, vallási előírások hangsúlyozzák annak fontosságát. Az iszlám türelmes vallás, tiltja a más vallásúak megsértését, megengedi a rokoni és az üzleti kapcsolatokat. A mecsetek és medreszék könyvtárai sok rendezvényt szerveznek, állományuk nagyrészt orosz nyelvű kiad-

ványokból áll. A könyvtárak eloszlása az országban történelmi okokból nem egyenletes, állománygyarapításra rendszertelenül és nagyon kevés pénzt kapnak. A legtöbb könyvtárban főleg papok dolgoznak. A könyvtárak fő feladata a világirodalom megismertetése, a könyvtárosok képzése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Tudománymetria, bibliometria

85/2016

DE RIJCKE, Sarah – RUSHFORTH, Alexander: To intervene or not to intervene; is that the question? : on the role of scientometrics in research evaluation. – Bibliogr. **In:** Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 9., p. 1954-1958.

A tudománymetria szerepe a kutatások értékelésében

Tudománymetria; Tudományos kutatás

A nemrég elhangzott nagy horderejű nyilatkozatok, kritikák és egyes mennyiségi indikátorok (pl. a DORA nyilatkozat) ellen szervezett bojkott nyomán a figyelem központjába kerültek a teljesítményméréssel kapcsolatos visszaélések. Ezeknek a mozgalmaknak az a fő gondolata, hogy a mérőszámok akkor is kompetensnek tűnnek, ha a minőség-ellenőrzés elismert szakemberei kifejezetten felhívták a figyelmet e mérési eszközök érvényességének és megbízhatóságának a korlátaira. Ez egy sor kihívást jelentő kérdést vet fel e folyóirat olyan olvasói számára, akik érintettek az indikátorok „termelésében” és távolilag azok „hatásaiban”. A szerzők véleménycikkükben kritikusán kívánnak azzal a kérdéssel foglalkozni, hogyan birkóznak meg az indikátorok termelői a szerepükkel, melyet (részben) felelős félként játszanak az értékelő bibliometria napjaiban; ezt a szakmai tudománymetriai közösség estének megvilágításával teszik.

(Autoref.)

86/2016

PANDITA, Ramesh – SINGH, Shivendra: Research growth in LIS during last decade : a study. – Bibliogr. **In:** Library review. – 64. (2015) 8/9., p. 514-532.

A könyvtár- és információtudományi kutatások növekedése az elmúlt évtizedben

Felmérés; Hivatkozás; Könyvtártudományi kutatás; Nemzetközi helyzetkép; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány célja a könyvtár- és információtudományi (LIS) kutatás növekedésének vizsgálata 2004 és 2013 között az egész világon. Az elemzett főbb témák között szerepel a kontinentális szintű növekedés, a világ tíz vezető országa, a hivatkozás-elemzés, a Hirsch-féle h -index stb. („Egy kutató indexe h , ha pontosan h darab olyan cikke van, ami legalább h idézetet kapott – vagyis a többi cikke ennél kevesebbet kapott. A magas h -indexű kutató tehát sok, erősen idézett cikket publikált. A kutatói gyakorlatban 6–7-es értéket viszonylag könnyű elérni, de az index további növelése innen már nehéz. A 20-as h -index már nemzetközileg is figyelemre méltó teljesítmény.”)

A tanulmány azokat az empirikus eredményeket használja fel, melyeket a szerzők a SCOPUS adatforrására alapozó SCImago Journal & Country Rank portál adataiból nyertek. A tanulmány természetét tekintve nem kimerítő jellegű, mivel csak azokkal a folyóiratcikkkel foglalkozik, melyeket a fenti adatforrás indexelt, csupán a trendeket, nem pedig a pontos számokat jelzi. Az időszak összesen 75 887 cikkét elemezték. Az Egyesült Államok vezet a LIS kutatások terén 29 349 cikkel (38%), utána következik az Egyesült Királyság és Kína. Spanyolország növekszik a leggyorsabban évi 28,7%-kal a világon; szorosan a nyomában van Ausztrália és Kína. A LIS publikációk éves átlagos növekedése világ szinten maradt 10,46%. A vizsgált időszakban 194 államból 162-ben (82,5%) publikálták a kutatási eredményeket. Észak-Amerika, Európa és Ázsia a három vezető kontinens a LIS kutatások terén.

A tanulmány globális természetű, és a 2004–2013 közötti időszakkal foglalkozik.

(Autoref.)

Lásd még 143

Információszervezés (information management)

Lásd 113

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

87/2016

KARHULA, Päivikki: Freedom of speech in the internet era : transparency and redefining boundaries In: Scandianavian library quarterly. – 48. (2015) 3., p. 9-11.

A szólás szabadsága az internetkorszakban. Az átláthatóságról és az új határokról

Cenzúra; Jogszabály -más területről; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága

Finnországban 1766-ban született törvény az írás és a kiadás szabadságáról; ez a világ egyik első ilyen jogszabálya. Finnországról azt tartják, hogy a világon ott a legkisebb a korrupció és nemzetközi összehasonlításban igen kiterjedt a szólásszabadság. A 90-es években az átláthatóság jelentősen megerősödött különböző politikai és közigazgatási tényezők és az internet következtében. Az alkotmány módosított változata, valamint a kormányzat nyitottságáról, a közigazgatásról és az önkormányzatokról szóló jogszabály támogatja mind az átláthatóságot, mind az állampolgárok részvételét. A 90-es évek közepétől online elérhetők a parlamenti viták anyagai.

Az állampolgárok részvétele szerepelt a kormányzat 2003–2007-es programjában is. 2013-ban Finnország csatlakozott az *Open Government Partnership* programhoz, melynek célja a nyitottság, a közigazgatási nyelv egyszerűsítése, a közigazgatási információk nyilvánossága és az állampolgárok bevonása. A 2000-es évektől fejlesztették az állampolgárok bevonását segítő szolgáltatásokat, különböző kísérleteket indítottak (pl. a *crowdsourcing* alkalmazására). Vannak kormányzati kezdeményezések is, például az *Elektronikus polgárok* és az Igazságügyi Minisztérium online észrevételeket gyűjtő programja.

Ugyanakkor az internet (mint kommunikációs eszköz és mint kommunikációs tér) elterjedése oda vezetett, hogy újra kell gondolni a szólásszabadság határait, és kezelni kell az új típusú konfliktusokat. A média munkatársai például arról nyilatkoztak, hogy a szólásszabadsággal nem élhetnek teljességgel – bizonyos mértékig igazodniuk kell az elvárásokhoz.

Az internetet megjelenésekor szabad, önszabályozó kommunikációs fórumnak, a demokrácia színterének tekintették, ahol lehetetlen a cenzúra. Az online cenzúra jelenségei az utóbbi 20 évben rendszeres témája a napi sajtónak. Az is tipikus jelenség lett, hogy az internethasználók online védik meg jogaikat.

A 2000-es évekre teljességgel átalakultak a szólásszabadság, a cenzúra és a megfigyelési eljárások fogalmai és határai. A véleményszabadság gyakorlásáról szóló törvény módosításakor a következő kérdésekkel foglalkoztak: az internet mint médium, az online publikálás, az interneten alkalmazható korlátozások, a megfigyelés folyamata és végrehajtói. Fontos kérdés lett ezek mellett az adatok védelme, különös tekintettel a munkahelyi kommunikáció megfigyelésére (erről szólt az úgynevezett Lex Nokia). A 2010-es évek kiszivároztatásai (Snowden és Wikileaks) megtették hatásukat a finn kiberintelligencia-törvényre. A Mohamed-karikatúrákat követően sok politikai párt napirendre tűzte a gyűlöletbeszéd és a rasszizmus kérdését.

Az átláthatóság kultúrájának érvényesülését a jogi szabályozás teszi lehetővé. A szólásszabadság sok tényezéből tevődik össze; korlátai az utóbbi évtizedekben igencsak megváltoztak, erre utalnak a szerzői jogi viták és a közreadási és szerkesztői felelősséggel kapcsolatos problémák. A cenzúra érvényesülését jelzi a hálózati kommunikáció megfigyelése, továbbá az, hogy a különböző oldalakon csak regisztráció után lehet csak kommenteket beküldeni.

(Hegyközi Ilona)

88/2016

SOKOLOV, A. V.: Miraži. Rossiâ. 2045. Bibliofuturoloģičeskaâ lekciâ In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 10., p. 53-66..

Res. angol nyelven

Illúziók. Oroszország 2045. Könyvtári jövőkutatási előadás

Információs társadalom; Jövő könyvtára; Prognózis

A 20. század második felében végbement a technogén ipari civilizáció, nőtt a munkatermelékenység, az élettartam, a komfortérzet, felvirágzott a tudomány

és a képzés, megjelentek új technológiák és anyagok, információs és közlekedési világhálózatok. Ugyan- ebben az időszakban Oroszországban a könyvkiadás több mint háromszorosára nőtt, „a világon legtöbbet olvasók” országa lett. Mára azonban a közkönyvtá- rat könyvolvasási válság fenyegeti. Mi lesz ezután? Lesznek-e még könyvtárak és könyvesboltok Orosz- országban a 21. század közepén? Ezekre a kérdésekre kellene a könyvtári jövőkutatásnak választ adnia. A futurológiai projektek a jövőbeni események töb- bé-kevésbé pontos leírását adják, a címben az „illú- zió/délibáb” a megbízhatatlanságra utal. A könyves világ „délibábjai”:

1. Információs társadalom. A témában megjelent pub- likációk áttekinthetetlenek, a fogalmak nem egyértel- műek. Tartalom szerint vannak történelmi-filozófiai és prognosztizáló koncepciók, ez utóbbiak technok- rata vagy humanista irányokra oszthatók. Olvasói irányultság szempontjából futurológiai és reklám- ideológiai (a reklámozók érdekei vagy az állami bü- rokrácia által manipulált társadalmi tudat) interpre- tációt lehet megkülönböztetni. A mai Oroszországot I. D. Tuzovskij három paradox jelenség alapján nem tekinti normális információs társadalomnak, szerinte az igazi még nem alakult ki. A könyvtárügyben a jö- vőt a Nemzeti Elektronikus Könyvtár (Nacional’naâ elektronnaâ biblioteka, NEB) jelentené. Ma még a NEB is csak illúzió, megvalósulása a könyvtári in- tézményrendszer életképességét biztosítaná.

2. Tudástársadalom. Az információs társadalom el- méletére (Okinawai Karta, 2000) alapozva 2005- ben egy UNESCO-jelentés tette közzé az ezt követő tudástársadalom fogalmát. Eszerint az információ a tudás eszköze, önmagában nem tudás, valójában áru; a tudás – mindenki számára hozzáférhető közkincs. A szerzők humanista beállítottságúak, nézeteik ösz- szeegyeztethetők a könyvtári rendszer hagyományos kulturális-népművelő küldetésével.

3. Konvergens technológiák és transzhumanista fejlődés. A konvergens technológiákat a technogén civilizáció ökológiai, antropológiai, geopolitikai és szellemi, a könyvtárügy jövőjét is érintő válsága tes- zi aktuálissá. A transzhumanizmus elmélete szerint a mai ember az evolúció kezdete, és nem a csúcsa. 2012-ben jelentkezett a *Rossziâ 2045* stratégiai tár- sadalmi mozgalom elismert tudósok részvételével, akik publikációs munkáik mellett előállítják a jövő Oroszországának lakóit (Avatar projekt). Hasonlóan figyelemre méltóak a mesterséges intelligenciát kutató Raymond Kurzweil, a Google műszaki igazgatója 2045-ig szóló előrejelzései.

4. A poszttechnogén humánus civilizáció. Az embe- riség utáni jövőkép ellentéte a humanista értelme- zés, amelynek alapjait V. I. Vernadskij és Teilhard de Chardin írta le a nooszférról szóló műveiben. A mai orosz történelmi-filozófiai gondolkodású tudó- sok közül V.S. Stepin poszttechnogén civilizációról szóló koncepciója valós távlatokat ír le. Szerinte a civilizáció típusai: hagyományos (ókori birodal- mak, néhány mai ország), technogén (Európában a 15–17. századtól) és poszttechnogén. A 20. századig az emberiség halhatatlannak hitte magát, technológi- ai erejét növelve ma tömegpusztító fegyvereket állít elő, ökológiai és antropológiai válságot okoz. A kiút a civilizáció új típusú (poszt-nem-klasszikus) fejlő- dése lehet, amelyben a tudományos racionalitás a humanista értékekre, iránymutatókra épül. Bár nincs kimondva, de az elméletnek a magvát a közoktatás és a könyvtári-bibliográfiai intézményrendszer jelenti. A fenti elméletek egyike sem számol a könyvtárak- kal, a régimódi könyvolvasással a 21. században. A könyvtárak és a könyvtáros szakma halálos ítélete na- gyon nagy hiba, mélyíti a technogén civilizációs vál- ságokat, megkérdőjelezi az oroszországi társadalom humanitását. Feladatunk az illúziók leleplezése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 139, 141

Nemzeti könyvtárügy

89/2016

MAHNKE, Christel – ARINIGSHIH, Welmin Sunyi: 90 000 Inseln der Imagination : das Bibliothekswesen in Indone- sien In: BuB. – 67. (2015) 10., p. 608-611.

A képzelet 90 ezer szigete. Indonézia könyvtárügye

Könyvtárügy

2015-ben a frankfurti könyvvásár díszvendégének, Indonéziának a jelszava *A képzelet 90 ezer szigete* volt, ami az ország 17 ezer szigetére és kulturális gaz- dagságára utalt. 250 millió lakosával a világ negyedik legsűrűbben lakott állama – 360 etnikummal és szám- talan nyelvjárással. (Hivatalos nyelve a maláj.)

90 ezer könyvtár működhet, tudományos és kis falusi könyvtárak is, sőt lovas mozgókönyvtárak is vannak, melyek iskolákat látnak el. Nem hagyományosan ol- vasó ország, könyvkiadása sem jelentős, de sokan és

sokat olvasnak, egyre többen a képernyőn is. Mindenkinek van legalább egy mobiltelefonja (62 millió az okostelefonok száma). Erős viszont a szóbeliség hagyománya. Az ország a nevét egy német író, *Adolf Bastian* útleírásának köszönheti (Indonesien). Függetlenségét 1945-ben kiáltotta ki köztársaságként. Az oktatás és a könyvtárak szorosan összekapcsolódnak, vagyis értékeli a könyvtárakat, de tartanak is tőlük. A *nemzeti könyvtár* fő feladata a könyvtárak fejlesztése. Alapítása (1980) óta gondozza a kötelezpéldányokat, ápolja a kulturális örökséget, fejleszti a könyvtári infrastruktúrát. Állománya 4 milliós, köztük számos kézirat is van. Két történelmi gyűjteménye az UNESCO világörökség része. 170 ezer elektronikus – és számos indonéz hálózati – dokumentummal rendelkezik. A könyvtárat közvetlenül az államelnök alá rendelték, így erős a pozíciója. A könyvtárfejlesztési terv országszerte kötelező. Céljai között szerepel az olvasás fejlesztése, az IKT segítése és a minőség javítása. Gyakorlati támogatást végez, ideértve a projektfinanszírozást és a körzeti, falusi és iskolai könyvtárak könyvekkel való ellátását. (2004 óta 22 ezer könyvtárat támogatott közvetlenül.) A továbbképzés is a könyvtár feladata, melyet 774 munkatársa végez. Jelenleg új, huszonnégy emeletes épülete készül a főváros központjában 50 ezer négyzetméteren. Jakarta körzetében könyvbuszokkal és ún. „e-mobilokkal” 30 millió lakost látnak el könyvekkel és információs ismeretekkel. (A távoli szigeteket könyvhajókkal látják el. Országszerte 528 mozgó egység működik.)

A 34 *tartományi könyvtár* egységes honlapon érhető el, a nemzeti könyvtár a hálózaton keresztül irányítja a régiók könyvtárfejlesztését. „Kiválósági központok” őrzik és tárják fel a regionális kulturális örökséget. A *digitális könyvtárak* között is a nemzeti könyvtár áll az első helyen digitalizált kézirat-, könyv-, térkép-, hírlap- és folyóirat-gyűjteményeivel, fotó- és videótárával. (94 ezer e-folyóiratuk és 16 ezer e-könyvük nyilvánosan elérhető.) Vannak olyan helyi és magánkezdeményezések is, melyek a történelmi örökséget teszik hozzáférhetővé. (Ilyen a „Surabaya emlékezte projekt”, melyben történelmi dokumentumokat digitalizálnak, majd kiállításokat és egyéb programokat rendeznek.)

Az ország háromezer egyeteme túlnyomórészt magánkézben van. Néhány kiemelkedő főiskola állami, és ők a mértékadók a könyvtárak munkáját illetően. A szabad hozzáférés jelentősége egyre nő, sok egyetem alakít ki repozitóriumot. Az *Indonéz Felsőoktatási Könyvtárak Fóruma* évente konferenciát rendez.

(2015-ben a digitalizálás és a könyvtárak átalakítása tanulási környezetté témák voltak a középpontban.) A tudományos intézmények könyvtárai külön szervezetet alkotnak, központi könyvtára fejleszti a könyvtári infrastruktúrát. A *könyvtárosok képzése* 22 egyetemen folyik; egyesek gyakorlati jellegűek, de a többség tudományos igényű képzést nyújt hallgatóinak. Az alap- és mesterképzés általános, de doktori programok nincsenek. Magas a jelentkezők száma, bár a képzés nem ingyenes. (A tandíj félvétenként a könyvtáros havi fizetésének felel meg.) Jók az elhelyezkedési lehetőségek. A nemzeti könyvtár is ad ki államilag elismert bizonyítványt. Évente ítélik oda a *Legjobb könyvtáros* címet mind országos, mind regionális szinten.

Az olvasás fejlesztése, a „helyi tartalom” létrehozása és a szakmaiság kérdései foglalkoztatják a leginkább a könyvtárosokat jelenleg. A Goethe-intézet a maga eszközeivel segíti a nemzetközi tapasztalatcserét.

(Murányi Lajos)

90/2016

PIROLA, Aldo [et al]: MediaLibraryOnline (MLOL) : the Italian e-lending network. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 3., p. 358-377.

Res. német nyelven

MediaLibraryOnline (MLOL): az olasz e-kölcsönzési hálózat

Elektronikus könyv; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Iskolai könyvtár; Kölsönzés; Könyvtári hálózat; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A közlemény áttekinti az olasz könyvtárak digitális szolgáltatásait, a felmerülő problémákat, és elemzi a mai igényekkel és követelményekkel való lépéstartás szükségességét. A MLOL (*MediaLibraryOnLine = az Online Médiakönyvtár*) jól strukturált szervezet, mely bebizonyította, hogy alkalmas eszköz a digitális szolgáltatások bevezetésére az olasz könyvtárakban. A cikk áttekinti, mi történik a közkönyvtárakban, iskolai könyvtárakban és felsőoktatási könyvtárakban, valamint a közösségi hálózatokhoz fűződő kapcsolatukat. Ma már azon dolgoznak, hogy a rendszer teljesítménye javuljon új változata, az *MLOL plus* révén, amit szintén bemutat a cikk.

(Autoref.)

Lásd még 92

Együttműködés

91/2016

SOMERVILLE, Mary M. [et al.]: At home in the world : international library staff exchange program highlights. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 326-335.

Otthon a világban. Mire valók a nemzetközi könyvtáros csereprogramok?

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Tapasztalatcsere

2011-től öt évre szóló együttműködést kötött a svéd Linnaeus Egyetem és a denveri University of Colorado (USA). Az intézmény könyvtárai is részt vesznek a programban, személycserékkel és egyéb közös projektekkel. Kooperációjuk szerves része annak a programnak, amely az egyetemek nemzetközi jellegét erősíti, és a kulturális kompetenciák bővítését célozza.

Az együttműködés időszakában mindkét könyvtárban fontos változások zajlottak (átépítés illetve új épület építése, innovatív szolgáltatások bevezetése stb.), amelyekhez új tapasztalatokra és szemléletváltásra volt szükség. A csereprogram kiteljesedése során összehasonlító elemzéseket is végeztek a hasonlóságok és eltérések áttekintésére.

A 4–10 napos személycsere évente 2–2 főt érintett (a csereprogramhoz konferenciai részvétel is kapcsolódott). A helyi költségeket a vendéglátó fedezte. A résztvevők számára a vendéglátók más intézményekbe is szerveztek látogatást. Az egyik könyvtárban önkéntes jelentkezéssel választották ki a résztvevőket, a másikban arra törekedtek, hogy a könyvtár három részlege (feldolgozás, olvasószolgálat, IT) és különböző beosztású munkatársai egyformán részesüljenek a lehetőségből, tekintetbe vették a nemi, korosztály szerinti és etnikai hovatartozásukat is.

A tanulmányozott témák igen sokfélék voltak: szolgáltatási modellek, döntéshozatali folyamatok, az e-könyvek feldolgozása. A személyes látogatások alkalmával megkezdett konzultációkat a két könyvtár munkatársai e-mailben és skype-on folytatták. Tapasztalataik alapján más felsőoktatási könyvtárak számára is javasolják a hasonló együttműködést, amely egybevág az anyaintézmények nemzetközi törekvéseivel. A csereprogramok lehetőséget teremtenek a tanulásra, a kitekintésre, és elősegítik,

hogy a szakemberek „otthon érezhessék magukat a világban”.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 138

Jogi szabályozás

92/2016

LOPUŠANOVÁ, Monika: Nový knižničný zákon – náš zákon In: ITlib. – 18. (2015) 3., p. 15-18.

Az új szlovák könyvtári törvény

Jogsabály -könyvtárügyi; Könyvtárügy

2015-től Szlovákia több mint 3700 könyvtárában új törvény érvényes, mely a könyvtárak alapításán, megszüntetésén kívül kijelöli a könyvtárak és az alapítók jogait és kötelezségeit, definiálja a feladatokat, a könyvtári rendszer küldetését és területi működését, a szakmai tevékenység tartalmát, a muzeális dokumentumok nyilvántartását, kivitelét és behozatalát. Az új törvény minden könyvtári-információs szolgáltatást végző és a könyvtárak jegyzékében szereplő könyvtárra vonatkozik. Megújítására értelmezési nehézségek és a szakmai változások miatt került sor.

A törvényjavaslat irányvonalai:

- az alapfogalmak komplex kifejezésre juttatása a szakmai tevékenységek formáit, módszereit átható könyvtári terminológia alkalmazásával;
- a könyvtáralapítással, megszüntetéssel kapcsolatos eljárások, kötelezettségek összehangolása a szlovák könyvtárak jegyzékének vezetésével;
- a könyvtártípusok könyvtári rendszerben elfoglalt helyének meghatározása, tevékenységének és feladatainak kijelölése;
- a szakmai tevékenységek, a könyvtárak és szakalkalmazottaik jogainak, a finanszírozás kérdéseinek kiegészítése;
- a muzeális könyvtári dokumentumok szabályozása;
- a Kulturális Minisztérium könyvtári feladatainak meghatározása a muzeális dokumentumok védelmében;
- a kötelezettségek ellenőrzésében a garantált állami szakkontroll biztosítása;
- a büntetések jogi szabályozása.

A könyvtári rendszer stabilitását a szilárd intézményhálózat biztosítja, ezért fontos azoknak a könyvtáraknak a kijelölése, amelyek jogi személyként végzik tevékenységüket. Az alapítók/megszüntetők jogai bővültek, de a minisztériumi jóváhagyást a tudományos és regionális könyvtárak megszüntetése, más könyvtárral való összevonása esetére beépítették a törvénybe.

A törvény a könyvtári rendszert és a könyvtárakat irányultság, tevékenység, feladatok, és területi (nemzeti, kerületi, regionális) megoszlás és intézménytípus alapján osztályozza. Az új intézményi típus olyan könyvtár, mely belső intézményi tevékenységet folytat (pl. hivatali, intézményi, vállalati könyvtár). A besorolásban fontos szempont a funkció, a gyűjtemény, a szolgáltatások köre. A Szlovák Nemzeti Könyvtár tudományos és regionális könyvtár, amely közpénzekből fejleszti, őrzi és szolgáltatja állományát, korlátozás nélkül teszi elérhetővé szolgáltatásait, jogi személy. A *nemzeti könyvtár* a könyvtári rendszer alapja, önálló paragrafus tartalmazza küldetését, fő feladatait. Az IFLA által definiált klasszikus feladatok mellett a nemzeti szintű digitalizálás és konzerválás a szerepe, a szerzői jogi vonatkozások, a nemzeti licenc szempontjainak kezelése is fontos. A *tudományos könyvtárak* korlátok nélkül nyújtanak információs szolgáltatásokat a nyilvánosság számára területi alapon szerveződve. A *felsőoktatási könyvtárak* irányultságuk szerint látják el feladataikat. Új feladat a használók információs műveltségének a fejlesztése. A *közkönyvtárak* az UNESCO kiáltványa és az IFLA irányelvei szerint a települési funkciójuknak megfelelően általános elérést biztosítanak gyűjteményükhöz, szolgáltatásaikhoz minden korosztály számára. Települési feladatukat az iskolai feladatokkal összevonva is elláthatják a két funkció teljesítésével. (Ezt a települések költségtakarékossági szempontjai, a párhuzamos gyűjtés elkerülése is indokolja.) A *regionális könyvtárakban* a települési és regionális funkciók egyszerre valósulnak meg; a feladat kiegészül a közösségi központ szereppel, könyvtárközi szolgáltatásokkal, a szolgáltatások könyvtárbuszokkal való ellátásával. Az *iskolai könyvtár* lehetőséget kap a települési könyvtári feladatok átvételére. A szakkönyvtár meghatározását stilisztikailag javították a törvényben; a vakok és gyengén látók löcsei speciális könyvtára országos feladatokat kap.

A törvény önálló paragrafusokban definiálja a könyvtárszakmai tevékenységeket (gyűjteményfejlesztés; dokumentumok nyilvántartásba vétele, feltárása; gyűjteményrevízió és selejtezés; a gyűjtemény tárolá-

sa és védelme; könyvtári-információs szolgáltatások). A könyvtári dokumentumok hozzáféréseinek módját a törvény pontosítja, meghatározza az ingyenes és térítéses szolgáltatások körét. A korlátozásokat a könyvtárhasználati szabályzat tartalmazza.

A könyvtárközi kölcsönzés szabályai módosultak, hazai ingyenességét rögzítették. A könyvtári adatvédelmet összehangolták a személyes adatok védelméről szóló törvény szövegével. A könyvtárak gazdálkodását az alapítók határozzák meg. A muzeális dokumentumok tartós kivételét a közérdekre való hivatkozással megtiltották.

(Prókai Margit)

93/2016

STEINHAEUER, Eric W.: Die Sammlung, Bewahrung und Verwaltung von Netzpublikationen durch Pflichtexemplarbibliotheken in Deutschland : Probleme und Lösungen mit Blick auf die Gesetzgebung der Länder und des Bundes
In: Bibliotheksdienst. – 49. (2015) 12., p. 1101-1113.

Hálózati kiadványok gyűjtése, megőrzése és kezelése a kötelepéldányban részesülő német könyvtárakban. Problémák és megoldások tekintettel a tartományi és szövetségi törvényhozásra

Elektronikus publikáció; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelepéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Regionális könyvtár

A tanulmány bemutatja a hálózati publikációk gyűjtésének jogi és szervezési keretfeltételeit, és megfelelő jogi feltételeket, valamint egy háromtagú gyűjtésű struktúrát javasol, majd egy olyan önálló őrző intézmény létrehozását sürgeti, mely csak az internetet archiválja.

Kiindulásként ismerteti a németországi helyzetet; a jól szervezett rendszerben az internetes publikációk megjelenése után nem lehetett a teljességet biztosítani, bár a 2006-ban hozott törvény a Német Nemzeti Könyvtár köteleességévé tette a gyűjtést, amit a tartományok is többnyire követtek. (Brandenburg csak azokat az internetes kiadványokat gyűjti, melyeknek analóg megfelelője van.) A továbbiakban a szerző az internetes kiadványok sajátosságaiból adódó nehézségeket ismerteti

A *hálózati publikációk és jogi problémáik* alfejezet elsősorban a tárolás és felhasználás kérdéseivel foglalkozik, majd a kötelepéldányban részesülő könyvtárak szükséges jogosultságaira tér ki, és annak

szabályozására, hogy ha a köteles dokumentum beszerzési elmarad, a könyvtár is jogosult legyen a begyűjtésére. Felteszi azt a kérdést is, mit kell gyűjteniük tulajdonképpen. Nyilvánvaló, hogy a nyomtatott dokumentumok esetében viszonylag világos gyakorlat alakult ki, de ez nem alkalmazható az internet világában. Emellett új formátumok is megjelentek. Világos, hogy csak válogatva gyűjthetők.

Ebből következik gyakorlati megoldásként a hálózati publikációk gyűjtésének három lépcsőfoka: az 1. fokon olyan kiadványokat gyűjtenek, melyeket hagyományosan eddig is gyűjtöttek, s ezeknél ugyanaz a *teljesség* a cél, mint a nyomtatott anyagnál. A 2. lépcsőfokon olyan speciális hálózati publikációkat, melyeknek nincs analóg megfelelőjük. (Ezek nagyon tűnékenyek, tehát ha nem gyűjtik be idejében, hiány keletkezhet a kulturális örökségben.) Ezek után érdemes egy 3. lépcsőfokra is gondolni, melybe a maradék internetes tartalmak tartoznak. Az első kettővel ellentétben a begyűjtött anyagok nem kerülnek azonnal a kötelespéldányt kapó könyvtárak állományába, hanem olyan tartalék anyagnak tekintenek, melyet csak az első lépcsőfok hiányának megállapítása után vennének állományba.

A kötelespéldányok jogi szabályozása tartományi kérdés. A hagyományos kiadványok esetében egyszerű az illetékes megállapítása (megjelenési, kiadási hely), de a hálózati publikációk esetében nem. Mivel a törvényhozás is szövetségi szintű, érdemes lenne a hálózati publikációk esetében a gyűjtés három fokát intézményekhez is kötni.

A tanulmány végül az egyéb, a szerzői joggal összefüggő szükséges intézkedéseket vizsgálja, majd összefoglalásképpen megállapítja, hogy a tartományoknak ki kell terjeszteni gyűjtésüket a hálózati publikációkra is, s ezt könyvtári törvényben kellene szabályozni. A hálózati publikációkat a szövetségnek és tartományoknak együttműködve kellene gyűjteni, ahol a tartományok a helyi kompetenciát adnák, míg a szövetség a nagy mennyiségű (3. lépcsős) internetes anyagért felelne. Megfelelő szervezeti intézkedésekre is szükség lenne; kiindulás lehetne a Német Digitális Könyvtár, melyet önálló digitális örökségmegőrző intézménnyé kellene fejleszteni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 87

Könyvtárosi hivatás

94/2016

KEER, Gretchen – CARLOS, Andrew: The stereotype stereotype : our obsession with librarian representation
In: American libraries. – 46. (2015) 11/12., p. 38-42.

A könyvtárosok és a sztereotípiák

Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy története

A könyvtárosokkal kapcsolatosan számos felszínesen általánosító vélemény volt és van forgalomban. Ezek eredetét könnyebben megérthetjük, ha egyrészt a történeti megközelítést, másrészt a szélesebb társadalmi összefüggéseket hívjuk segítségül. A cikk a *The librarian stereotype. Deconstructing perceptions and presentations of information work* (ACRL, 2014.) című könyvből ad ízelítőt, annak egy részletét tartalmazza.

A sztereotípiák gyökerei a szakma létrejöttéig, a 19. század közepéig nyúlnak vissza. Ezt az időszakot Amerikában gyors társadalmi változások jellemezték. A korai időszak könyvtárosai hittek a szegény és tanulatlan emberek felemelésében és a könyvtárosok szerepének fontosságában. Az 1870-es évek közepére az egyén boldogulása került előtérbe (a „self-made man” egyik tipikus képviselője volt Melvil Dewey). Ezt követte a hagyományos értékek felelevenítése, majd a modern nők fokozott szerepvállalása a kulturális értékek megőrzésében. A váltásokból adódó feszültségek máig érezhetők a könyvtári szakmai vitákban. A könyvtárosság manapság közösségépítő foglalkozás: a közösség tagjai igénylik is, hogy a könyvtáros „társalogjon” velük.

A felmerülő kérdések máig változatlanok: szakma-e a könyvtárosság; elnöiesedett-e; felelősek-e a könyvtárosok a szakma alacsony presztízséért, az elismertség hiányáért; mi ebben a sztereotípiák szerepe.

A könyvtárosság nem volt mindig női foglalkozás. Az első könyvtárosok tekintélyes családokból származó, művelt fehér férfiak voltak. Közülük néhányan más pályán indultak, ebből adódott például az a sztereotípia, hogy „a könyvtáros olyan férfi, aki valamiben kudarcot vallott”. A középosztálybeli fehér nők a 19. század végén jelentek meg a könyvtárosok között. Elvégezték a kevésbé vonzó feladatokat, és kevesebb bért kaptak a férfiaktól. 1930-ban már a könyvtárosok 90%-a a nők közül került ki. A 60-as-70-es években a könyvtárosképzésben és az állásoknál a

követelmények a nőkre voltak szabva. A férfiakat és a nőket egyaránt a nőies szerepek sztereotípiái sújtották. Ezt több vizsgálat is igazolta (Carmichael 1992, Piper-Collaner 2002).

Az 1950-es évekre eljött a könyvtárügy aranykora. A könyvtárakra egyre inkább mint az oktatást kiegészítő intézményekre tekintettek. A szakirodalomban a 60-as-70-es években merült fel hangsúlyosan az a téma, hogy a nők sokszor részmunkaidőben dolgoznak, alacsony fizetést kapnak, és ritkábban végeznek vezetői teendőket.

A könyvtárügy története során megfigyelhető, hogy a mindenkori sztereotípiák az aktuális kulturális „klímába” ágyazva léteznek. Az új sztereotípiákat gyakran maguk a könyvtárosok találják ki, hogy felváltsák a régieket. A sztereotípiákat úgy lehet a leghatékonyabban leküzdeni, ha a könyvtárosok szorgalmasan dolgoznak a marginalizált csoportok érdekében a társadalmi igazságosság (többek között a méltányosság és az egyenlő elbánás) érvényesüléséért.

(Hegyközi Ilona)

95/2016

VANWYNSBERGHE, Hadewijch [et al.]: The librarian 2.0 : identifying a typology of librarians' social media literacy. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 47. (2015) 4., p. 283-293.

A könyvtáros 2.0. Milyen közösségimédia-műveltséggel rendelkeznek a könyvtárosok?

Felmérés; Információs műveltség; Könyvtárosi hivatás

A web 2.0 és a közösségi web előretörésével fokozódik egy új kompetencia, a közösségimédia-műveltség fontossága. Ez a terület újabb kihívásokat támaszt a felhasználókkal szemben: nemcsak a klasszikus, hanem a digitális írástudás területén is megfelelő képességekkel kell rendelkezniük alkalmazkodva a folyamatos és gyors változásokhoz, különösen a közösségi média sokszínűsége és összetettsége miatt, ami információ-előállítási képességeket is megkövetel. A kompetencia nagyon összetett, magában foglalja például az aktív kommunikációban való részvétel, a kritikus gondolkodás, az alkotás és a megosztás képességét, de még az adott személy közösségi médiában tanúsított viselkedésének érzelmi fejlettségi szintjét is. Ez a könyvtárosok számára is fontos, hiszen az információk kezelésével kapcsolatos feladataik erre

a területre is kiterjednek, és a felhasználói igények is ebbe az irányba mutatnak.

A flamand kormány támogatásával készült az a kutatás, amelynek végső célja a fiatalokkal foglalkozó szakemberek közösségi médiával kapcsolatos tudásának és képességeinek fejlesztése volt, s ennek keretében mérték fel a flamand könyvtárosok közösségimédia-műveltségét is. A vizsgálatban hat könyvtár vett részt, és 219 munkatársa töltötte ki a kérdőívet. Vizsgálták a válaszadók közösségimédia-használatát (gyakoriságát, célját, helyét), az ezzel kapcsolatos kompetenciákat, tudásukat és hozzáállásukat. A kompetenciák mérésének alapja a válaszadók önértékelése volt, de figyelembe vették a használati gyakoriságot, így a gyakoribb használat és a magasabb önértékelés magasabb szintű kompetenciákra utalt.

Az *önértékelés* során a felhasználóknak gyakorlati tudásuk felméréséhez bizonyos közösségimédia-tevékenységekkel (pl.: képfeltöltés, ismerősök bejelölése a fotón, hozzászólások írása) kapcsolatban kellett nyilatkozniuk, hogy el tudják-e végezni. A *gyakorlati és kognitív kompetenciák* bizonyításához pedig olyan dolgokról kellett nyilatkozniuk, mint a közösségi médiában megjelenő üzenetek frissességének, hasznosságának és megbízhatóságának az ellenőrzése. A közösségi médiával kapcsolatos *kifejezésekről* (sütik, címkézés stb.) is meg kellett mondaniuk, ismerik-e őket. A válaszadók közösségi médiával kapcsolatos *véleményének* felméréséhez különböző ellenpárokat alkalmaztak (pl. hasznos–haszontalan), melyek egy ötös skála két végpontját jelentették, a kitöltőnek pedig ezen kellett jelölnie a témával kapcsolatos véleményét.

A kitöltők többsége (73,5%) nő volt, az átlagéletkor pedig 46,28 év. A válaszadók többsége (34,2%) használja napi rendszerességgel a közösségi médiát szabadidejében, viszont 21,5% egyáltalán nem használja. Legalább heti rendszerességgel a válaszadók 18,3%-a használja munka céljából. A közösségi médiával kapcsolatos gyakorlati és kognitív kompetenciák nagyon alacsony szintűek voltak, az ismeretek is csak minimálisan mutattak jobb eredményt. Érdekeség, hogy az ismeret- és kompetenciabeli elmaradás ellenére a könyvtárosok pozitív véleménnyel voltak a közösségi médiáról.

A kutatók az eredmények alapján négy különböző csoportba sorolták a válaszadókat: a dolgozó, a lemaradó, a művelt, a hobbihasználó. A különböző csoportokba tartozók nagyjából arányosan oszlottak el a mintában (23,37%–28,26%). A dolgozók kategóriájába főleg idősebb nők tartoznak, akik munkára

többet használják a közösségi médiát, mint a szabadidejük eltöltésére. A lemaradók többnyire ugyancsak idősebb nők, akik ritkán vagy egyáltalán nem használják a közösségi médiát, és a véleményük is negatív róla. A műveltek főleg a fiatalok közül kerültek ki – akik bár többségükben nők –, e kategóriába tartozott a legtöbb férfi és a legtöbb válaszadó, akik mind kompetenciáik, mind az ismereteik terén jó eredményeket mutattak, s mind szabadidejükben, mind pedig munkájukhoz gyakran használták a közösségi médiát, és inkább barátaikkal és a használókkal való kommunikációra, mint a többi csoport. A hobbihasználók közé is a fiatalabb korosztály tagjai tartoznak, akik pozitívan viszonyultak a közösségi médiához, és gyakrabban használják személyes célokra, mint a munkához.

Mivel a négy csoport között a lemaradóké a legkisebb, igazoltnak tűnik az állítás, miszerint a közösségi médiának a könyvtárakban is egyre nagyobb helye van. Ugyanakkor az eredmények bizonyítják, hogy további kompetenciafejlesztésre van szükség ezen a területen.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 97, 98, 117

Oktatás és továbbképzés

96/2016

BIRD, Nora J. – CHU, Clara M. – OGUZ, Fatih: Internship in LIS education : an international perspective on experiential learning. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 298-307.

Könyvtári szakmai gyakorlatok: a tapasztalatokra alapozott tanulás nemzetközi perspektívája

Felmérés; Gyakorlati képzés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Nemzetközi helyzetkép

A könyvtári szakmai gyakorlatok szakmai irányítással szerzett tapasztalatokhoz juttatják a könyvtár szakos hallgatókat úgy, hogy a gyakorlatokat általában olyan helyszínen teljesítik, amely többnyire közel esik lakóhelyükhöz. A gyakornokok jellemzően nem kapnak térítést munkájukért.

A szakmai gyakorlatok vezérlő elvei közé tartozik a célzott jelleg, tehát az, hogy mind a hallgatók, mind az oktatók világosan lássák az elérendő célokat, az

elérésükhöz vezető utat és az egyes résztvevők szerepét. A gyakorlatok résztvevőinek össze kell tartozniuk munkájuk, a közös szakmai dialógus és a tanulási célok azonossága folytán. A gyakorlatoknak tükrözniük kell a könyvtár- és információtudomány több tudományterületet átfogó, interdiszciplináris természetét. A globális információs környezet megköveteli, hogy a gyakornokok ne csak a helyi, hanem a nemzetközi gyakorlattal is szembesüljenek. Ennek megvalósítása egyre inkább lehetséges az információs és kommunikációs technológia segítségével. Mindazonáltal a négy cél mindegyike ritkán valósul meg, de lehetséges.

A gyakorlatok jellemzőit vizsgáló kérdőívet 69 országból 135-en töltötték ki. A válaszok 55 ország, 11 nemzeti könyvtár és 23 könyvtáros egyesület 98 könyvtár- és információtudományi oktatási programját tükrözték. Az Egyesült Államokból származó eredményeket célszerű elkülöníteni a más országokétól, mivel az amerikai könyvtár- és információtudományi programoknak csak 17%-a tartalmazza kötelező jelleggel a szakmai gyakorlatot, ami alól csak az iskolai könyvtárosokat felkészítő programok jelentenek kivételt. Más országok programjai közül 11%-ban nem kötelező a gyakorlat teljesítése, és 23%-ukban a mester szakokon nincsen gyakorlat. Ellenpéldaként szolgálhat Németország, ahol mindig is fontosnak tartották a szakmai gyakorlatokat. A virtuális gyakorlat egyelőre nem terjedt el szélesebb körben.

(Koltay Tibor)

97/2016

FRASER-ARNOTT, Melissa A.: Librarians outside of libraries : the experiences of library and information science graduates working outside of libraries. – Bibliogr. In: Libri. – 65. (2015) 4., p. 301-307.

Könyvtárosok a könyvtárakon kívül. A könyvtár szakon végzetek tapasztalatai

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkabér, alkalmazás; Munkakör; Pályakezdő könyvtáros

Az egyetemi szintű könyvtárosképzés sokszor azzal hirdeti magát, hogy a hallgatókat arra készítik fel, hogy sokféle szakmában munkát vállalhassanak. Egy észak-amerikai felmérés során húsz olyan, könyvtár szakon mesterfokozatot szerzett szakembert interjúoltak meg, akik az információs szervezés, információ-

elemzés, az információtechnológiai szektor, a taxonómia, a keresőeszköz-fejlesztés, a szoftverfejlesztés és –értékesítés területén, valamint önálló konzultánsként vagy információs vállalkozóként helyezkedtek el. Az adatokat félig strukturált interjúk során gyűjtötték össze. A megkérdezettek az első részben arról nyilatkoztak, hogyan választották ki a könyvtár szakot, és hogyan alakult a végzésük óta a pályafutásuk. A második részben az első részben tett megjegyzéseikről tettek fel nekik további kérdéseket. A harmadik részben az oktatásban szerzett és közösségi tapasztalataikra, valamint arra kérdeztek rá, hogyan látják szakmai identitásukat, szocializációjukat.

A felmérés eredményei szerint minden résztvevő olyan munkakörben dolgozik, ahol hasznosítani tudják a könyvtár szakos tanulmányaik során megszerzett készségeket. A betöltött álláshelyek túlnyomó része kapcsolatos az információtechnológiával (ilyen például a keresőeszközök tervezése). Mások portálok vagy szoftverek fejlesztésében vesznek részt különböző intézmények, köztük könyvtárak számára. Ismét mások arról számoltak be, hogy munkájuknak jelentős részében online kutatást végeznek, elektronikus keresőmotorokkal dolgoznak vagy repozitóriumokban keresnek.

A megkérdezettek úgy vélték, hogy a könyvtárosképzésben megkapták a munkájukhoz szükséges elméleti alapokat. A legtöbben a tájékoztatói és információszervezési tanulmányaikat ítélték a leghasznosabbnak. A leglényegesebbnek a következő készségek elsajátítását tartották: az igények meghatározása, hatékony keresőkérdések megfogalmazása, megbízható információforrások felderítése, információk rendszerezése. Nem találták viszont megfelelőnek a menedzsmenttel kapcsolatos készségeiket, amelyek létfontosságúak lennének.

A későbbi tapasztalatai alapján mindenki fontosnak ítélte, hogy 1. mentorok és tanácsadók segítettek, akiktől tanulhatott, 2. a tanulási folyamat gyakorlati képzéssel „volt megfűszerezve”, készségeik egy része a gyakorlati feladatok elvégzése során fejlődött ki, 3. hagyták önállóan tanulni, saját elhatározásából olvasni, konferencián részt venni, gyakorlati kurzusokba bekapcsolódni. Ezek a módszerek a munkavégzés során is hasznosnak bizonyultak. Kiemelték továbbá a csoportmunka és a folyamatos tanulás, készségfejlesztés jelentőségét. A felmérés során többen felvetették, hogy a könyvtárosi szakképzettséggel rendelkezők – más szakmákkal ellentétben – nem részesülnek megfelelő, a létrehozott értékhez mérhető anyagi elismerésben.

A résztvevők pályafutását, szakmai előmenetelét a véletlenek és a – szakmai és családi – kapcsolatok határozták meg. Az egyes állásokat sokan azért választották, hogy tanuljanak és fejlődjenek. További fontos motivációs tényező volt, hogy nem könyvtári munkakörben magasabb fizetést lehet elérni.

Napjainkban a könyvtári és tájékoztatói szakma jelentős változásokon megy át. Miközben csökken a könyvtárosi állások száma, a végzettek sokféle lehetőséget találnak a könyvtárakon kívül is. Ezért érdemes tanulmányozni és az oktatási programok kialakításánál is felhasználni azok tapasztalatait, akik más területen helyezkedtek el.

(Hegyközi Ilona)

98/2016

SAUNDERS, Laura: Professional perspectives on library and information science education. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 85. (2015) 4., p.427-453.

A könyvtár- és információtudományi képzés szakmai perspektívái

Felmérés; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

Fókuszcsoportos kutatás keretében gyakorlók szakemberek és potenciális munkaadók véleményére voltak kíváncsiak a könyvtár- és információtudományi képzés tanterveiről és az oktatásról. Arra kérdeztek rá, mit tartanak ma fontosnak ezen a téren a potenciális munkaadók, továbbá mennyire látják úgy, hogy a tantervek tükrözik ezeket a preferenciákat.

A 37 résztvevő 41,4%-a közkönyvtárban, 27,6%-a egyetemi könyvtárban dolgozik. A résztvevők kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak a technológiai készségeknek. Nem volt viszont jellemző, hogy konkrét készségeket neveztek volna meg, továbbá nem is volt köztük egyetértés abban, hogy a munkáltatók konkrétan mit követelnek meg, bár számos készség felmerült, a különböző interfészek és platformok ismeretétől kezdve a programnyelvek ismeretéig. Fontosnak ítélték meg, hogy a könyvtárosok a meglévő erőforrások ismerete mellett képesek legyenek az újakat értékelni, továbbá arra, hogy döntsenek a gyári és a nyílt forráskódú alkalmazások előnyeiről és hátrányairól. A közkönyvtárakban dolgozó résztvevők a végfelhasználóknak szánt alkalmazásokra és az alapvető hardver- és szoftverhibák elhárítására fókuszáltak. Az egyetemi és vállalati könyvtárak

munkatársai azt hangsúlyozták, hogy egy könyvtárosnak képesnek kell lennie arra, hogy megfelelően kommunikáljon az informatikusokkal, értékelje az új rendszereket és szoftvereket, továbbá legyen háttérismerete a weboldalak és adatbázisok szerkezetéről és készítéséről. Mindenki egyetértett abban, hogy az új technológiák elsajátításának készségei kulcsfontosságúak. Általában egyetértés volt abban is, hogy nem érdemes konkrét készséglistákhoz ragaszkodni, mivel a technológia gyorsan változik. A legtöbben azt tartják leginkább értékelendőnek, ha a könyvtárosnak megvannak az alapismeretei és gyakorlati tapasztalata, valamint a szükséges önbizalma ahhoz, hogy új készségeket is el tudjon sajátítani. Úgy látják, hogy a sikeres könyvtárosok nem félnek a technológiától, és készek felfedezni, kísérletezni vele.

A megkérdezettek szerint ezek mellett szükség van a tartalmak ismeretére, a felhasználók bevonására és a közösségi szerepvállalásra, közönségkapcsolati és marketing készségekre, a könyvtár népszerűsítésére és képviselésére, pályázatírási és projektmenedzsment készségekre, etikai és általános menedzsment ismeretekre.

(Koltay Tibor)

99/2016

STURGES, Paul: Career development in African librarianship. – Bibliogr. **In:** Library trends. – 64. (2015) 1., p. 42-52.

Szakmai előmenetel Afrikában

Könyvtárosképzés -felsőfokú

Az afrikai könyvtárosok hatalmas technológiai és társadalmi-gazdasági változásokkal kénytelenek szembesülni pályafutásuk során, de nem világosak azok a módszerek, amelyekkel a szakma megújíthatná magát. Jelenleg a diplomák és fokozatok birtoklásán van a hangsúly, de nincs olyan ok, ami miatt azt hihetnék, hogy a meglévő könyvtár- és információtudományi bachelor fokozat mellé egy magasabb (mester) fokozat megszerzése észrevehetően növelné a könyvtári dolgozó szakmai hozzáértését. Ráadásul a most egyre inkább keresett PhD egy kutatási fokozat, és relevanciája vitatható a felsőbb szintű könyvtári állások legtöbbje esetében. A szerző véleménye szerint a szakmai továbbképzés (continuing professional development, CPD) sokkal alkalmasabb a szükséges új készségek megszerzésére és a szakmai orientáció-

ra. A szakmának a könyvtári egyesületeken keresztül kell megvitatnia az előmeneteli problémákat a döntéshozókkal; meg kell győznie a munkaadókat, hogy módosítsák a végzettségen alapuló kinevezéseket és előmeneteli követelményeket, valamint arra ösztönözni és támogatni a szakmai egyesületeket, hogy több továbbképzési lehetőséget biztosítsanak.

(Autoref.)

Egyesületek

100/2016

SRAJBERG, Ā. L.: 20 let Meždunarodnoj Asociaciji ĖBNIT : strihi k portretu **In:** Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 11, p. 70-76.

Az EBNIT Nemzetközi Egyesület 20 éve: történeti vázlat

Egyesület -rokon területen; Információtechnológia

Megalakulásának 20. évfordulóját ünnepelte az EBNIT Egyesület (Meždunarodnaâ asociaciâ pol'zovatelej i razrabotčikov Ėlektronnyh Bibliotek i Novyh Informacionnyh Tehnologij = Elektronikus könyvtárak és új információs technológiák használóinak és fejlesztőinek nemzetközi egyesülete). Története 1992-ben kezdődött, amikor az Oroszországi Állami Nyilvános Tudományos és Műszaki Könyvtár (Gosudarstvennaâ publičnaâ biblioteka naučnoj i tehničeskoj informacii Rossii = GPNTB Rossii) kezdeményezésére megalakult a CDS/ISIS felhasználóinak nemzetközi egyesülete. Az UNESCO által ingyen terjesztett programcsomagot különböző könyvtári és információs feladatok automatizálására fejlesztették ki. Az egyesületben kezdetben 6 volt szovjet tagországból 17 könyvtár és más szervezet vett részt. Idővel a felhasználók saját fejlesztéseikkel bővítették a programcsomagot, aktuálissá vált az együttműködés, a tapasztalatcsere megszervezése, koordinációja a fejlesztők között. Ekkor már Ausztriában, Nagy-Britanniában, Olaszországban, Kolumbiában, Mexikóban, Lengyelországban, Franciaországban, Csehországban működött hasonló egyesület.

A CDS/ISIS felhasználóinak egyesülete nemzetközi nem kormányzati társadalmi tudományos-műszaki szervezatként jött létre. Az 1993. év két jelentős eseménye: a GPNTB Rossii az UNESCO hivatalos CDS/ISIS-terjesztője lett; oktatóközpontot nyitott a

könyvtárosok számára, ahol rendszeres foglalkozásokat tartottak az automatizálási feladatokról, beleértve a CDS/ISIS használatával foglalkozó tanfolyamokat. Ezzel egy időben a GPNTB-ben folyt az IBIS integrált könyvtári-információs programsomag fejlesztése; az első változat 1995-ben készült el, ami alkalmat adott arra, hogy az egyesület önálló jogi személy státuszt kapjon. A GPNTB Rossii mellett az új szervezet alapítója lett az Ukrán Tudományos Akadémia Programozási Rendszerek Intézete, a CDS/ISIS programsomag hivatalos terjesztője Ukrajnában. Az egyesület keretében az együttműködés főleg a szakmai segítségnyújtást jelentette, a kereskedelmi szempontok háttérbe szorultak. A fejlesztéseket a tagok általában térítésmentesen adták át egymásnak, a konzultációk és a módszertani segítségnyújtás azonnali és ingyenes volt. A konferenciákon, szemináriumokon való részvételt adományokból támogatták vagy kedvezményessé tették. Mivel a CDS/ISIS lehetőségei kevésnek bizonyultak a könyvtárak számára, az egyesület 1996-ban megváltoztatta alapszabályát, nevébe felvette az „új információs technológiákat” is, alapítói ugyanazok az intézmények maradtak. Mai nevét az egyesület 1999-ben vette fel, az alapítók közé bekerült az Ukrán Vernadszkij Nemzeti Könyvtár és a Kazah Köztársasági Tudományos-

Műszaki Könyvtár. 2003 óta a *Naučnye i tehničeskije biblioteki* folyóiratban évenként jelenik meg a *Vestnik Associacii* (Az Egyesület Közlönye)

Az egyesület főbb tevékenységei, programjai, projektjei:

- Nemzetközi és hazai konferenciák, szemináriumok, tanfolyamok, egyéb oktató és módszertani rendezvények szervezése. Ezek között a legfontosabb a krími konferencia, ezt követi az 1997-től évenként megrendezett LIBKOM konferencia;

- Az IRBIS64 automatizált könyvtári rendszer támogatási és fejlesztési programja. Ide tartoznak a jótékony célú projektek, mint az *IRBIS Oroszország és a FÁK kulturális intézetei számára*, az *IRBIS az általános és középiskolák számára*, az *IRBIS a Krimben*.

- Oktató programok. Az IRBIS-iskola a szakemberképzésben már bizonyított; a korlátozott pénzügyi lehetőségek azonban gátolják a további tervek megvalósítását, mivel az egyesület sohasem kapott céltámogatást, tevékenységét a tagdíjakból és a szerződéses keretekben végzett munkákból finanszírozza.

Az EBNIT Egyesületnek ma Azerbajdzsánból, Fehéroroszországból, Izraelből, Kazahsztánból, Oroszországból és Ukrajnából 407 tagja van.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

101/2016

MULINDWA, Gertrude Kayaga: National libraries in Africa : refocusing their work to ensure delivery of services. – Bibliogr. In: Library trends. – 64. (2015) 1., p. 72-83.

Nemzeti könyvtárak Afrikában: a szolgáltatásokra kerül a hangsúly

Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A tanulmány az afrikai nemzeti könyvtárak létrehozását és azokat a funkciókat vázolja fel, amelyekre megbízást kaptak. A továbbiakban kitér arra az ön-

vizsgálatra és értékelésre, amelyet a nemzeti könyvtárak és általában a könyvtárosok végeztek az évek folyamán azért, hogy meggyőződjenek arról, hogy megfelelő szolgáltatásokat nyújtanak-e közösségüknek. Elemzi azokat az erőfeszítéseket, melyeket a nemzeti könyvtárak feladataikból adódóan tesznek azért, hogy országuk elérje az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljait 2015-re, valamint azokat a törekvéseket, amelyek az infokommunikációs technológia az élet minden területén növekvő használatára írnak. Példákat sorol fel a legjobb gyakorlatból, végül felhívja a nemzeti könyvtárak figyelmét arra, hogy a jövőbe kell tekinteniük, és ki kell dolgozniuk a legjobb módszereket annak a támogató szerepnek a megteremtésére, amely segíti a Fenntartható Fej-

lődési Keretrendszer céljainak megvalósítását 2015 után is.

(Autoref.)

Lásd még 103, 117, 134

Közművelődési könyvtárak

Lásd 104, 123, 131, 132

Felsőoktatási könyvtárak

Lásd 91, 106, 112, 118, 121, 124, 128, 130

Iskolai könyvtárak

Lásd 123

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

102/2016

DVORKINA, Margarita Ákovlevna: Distancionnoe bibliotечноe obsluživanie : sušnost' i realizaciâ v sovremennyh usloviâh In: Bibliotekovedenie. – (2015) 5., p. 38-43.

Távszolgáltatások a könyvtárakban: megvalósításuk a modern korban

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Szolgáltatások; Szolgáltatások használata

Az olvasó azért megy a könyvtárba, hogy a tanulási, szakmai, szabadidős vagy egyéb tevékenységéhez szükséges dokumentumokat, információkat megkapja. Az első könyvtárakban csak helyben olvasás volt, nagy ritkán tájékoztatás és konzultáció. A 18. század második felében kezdett terjedni a kölcsönzés (ugyan az ókori Rómában létezett), a 19. században a könyvtárközi kölcsönzés, majd a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés. Az olvasó kényelmét szolgálta az ún. levelező kölcsönzés (a kért dokumentum eljuttatása postai úton), a 19. században a Cári Akadémia Könyvtára nyújtott ilyen szolgáltatást; ma inkább a vakok könyvtárai és néhány felsőoktatási könyvtár veszi igénybe. A könyvtárak térbeli elérhetőségét növelték a nem hagyományos módszerek, könyvtári pontok, mozgókönyvtár (busz a 19. század végén és a 20. sz. elején, ma autó). A telefonhálózat fejlődé-

sével új szolgáltatások jelentek meg (de a rendelt a könyvért még el kellett menni), az utóbbi húsz évben indult szolgáltatásoknál azonban az olvasónak már el sem kell mennie a könyvtárba.

Az orosz szakirodalomban több elnevezés létezik: virtuális vagy mobil szolgáltatás, a távoli felhasználók ellátása. A szerző ez utóbbit használja, meghatározása szerint olyan, az információs-kommunikációs technológia segítségével távolra nyújtott szolgáltatás, amely nem igényli a használó jelenlétét a könyvtárban vagy annak valamely nem hagyományos részlegében. A szolgáltatásnak nincsenek időbeni, térbeli, státuszbeli (beiratkozott olvasó) korlátai, az egyetlen a szerzői jog betartása. A szolgáltatás a könyvtár honlapján, az állami szolgáltatásokat nyújtó szövetségi és regionális portálokon, közösségi hálózatokon vagy telefonon történik. A Nemzeti Elektronikus Könyvtár programban részt vevő nagykönyvtárak állományai hamarosan okostelefonról vagy táblagépről is elérhetők lesznek, folyik az iOS és az androidos alkalmazás fejlesztése. Műszaki megvalósítások: virtuális tájékoztatást nyújtó könyvtárakban chat-üzemmód, bibliográfiai és bibliometriai konzultációhoz Skype, ICQ, elektronikus posta. A távoli dokumentumszolgáltatás formái: előrendelés, dokumentumok lefoglalása, hosszabbítás, elektronikus dokumentumküldés, teljes szövegű források elérése; tájékoztató szolgáltatások: elektronikus katalógusok, bibliográfiai és referáló források elérhetősége, virtuális tájékoztatás, társadalmi, kulturális, művelődési szolgáltatások (kiállítások, prezentációk, internet-konferencia stb.). A

discovery típusú rendszerekkel sokféle kereső szolgáltatás nyújtható, néhány nagykönyvtárban (RGB) akár a teljes szövegű adatbázisokban is.

Az utóbbi 15 évben a licenc-lehetőségeknek köszönhetően megváltozott a nagy egyetemi, akadémiai és közkönyvtárakban elérhető források összetétele. A korábban csak a könyvtárakban elérhető források ma már a távoli szolgáltatások részei. 2014 áprilisától az RGB (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka) az EBSCO, a ProQuest és az Ebrary forrásaihoz, a Cambridge University Press kisebb könyvállományához nyújt hozzáférést. Néhány könyvtár szerződése tartalmazza az e-könyvek kölcsönzését is, az RGB-n keresztül ismert tudományos kiadóktól 75 ezer címhez lehet hozzáférni, a könyveket időlegesen használatra letölteni. Számítógépen, mobiltelefonon vagy táblagépen egy könyv egy időben 14 napig csak „egy olvasónál lehet”, aki kereshet a szövegben, részleteket jelölhet ki.

A távoli szolgáltatás módosítja a könyvtár fogalmát, mivel honlapján elérhetővé, állandóan használhatóvá válnak a nyílt hozzáférésű dokumentumok. Az orosz szerzői jogi előírások szerint azonban a művek digitális másolatait csak a könyvtárban lehet olvasni. Ez a helyzet a használókat és a könyvtárosokat egyaránt aggasztja, a digitalizálás előrehaladtával a probléma nőni fog.

A 20. század eleje óta a könyvtárak kulturális-művelődési intézmények is; ezek a feladatok is átkerülnek a virtuális térbe, ugyanakkor a valódi térben bővül a könyvtárak tevékenységi köre.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 101

Állomány, állományalakítás

103/2016

AHONEN, Harri: Collection policy 2020 of the National Library of Finland In: Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 16-18.

A Finn Nemzeti Könyvtár 2020-ig szóló gyűjtési politikája

Állománygyarapítás; Gyűjtőkör; Nemzeti könyvtár

A Finn Nemzeti Könyvtár az ország legrégebbi (375 éve alapították) tudományos könyvtára, amely nyilvános könyvtár. Itt őrzik Finnország nyomtatott kul-

turális örökségét. Kiemelt gyűjtési területei a humán és társadalomtudományok, a tudománytörténet. A nemzeti könyvtár 2006-ig Helsinki Egyetemi Könyvtárként volt ismert.

Tudományos könyvtári szerepe elsősorban külföldi gyűjteményén alapszik, ma a történettudomány, a klasszikus és középkori tanulmányok, a russzisztika és a kelet-európai tanulmányok, a művelődéstörténet és a filozófia tartozik a gyűjtőkörébe.

A finn publikációkból a nemzeti könyvtár kötelese példányt kap. Az utóbbi tíz évben a nyomtatott kiadványok és a hangfelvételek mellett a weboldallal, e-könyvekkel és a hírlapok digitális kiadásával is gyarapszik. Az ún. nemzeti gyűjtemény helyben használható, a külföldi anyagot kölcsönzik is, könyvtárközi kölcsönzése is lehetséges. A nemzeti könyvtár gyűjtőköri szabályzata 2008-ban született, 2015-ig érvényes. A készülő új szabályzat a 2016–2020-as időszakra szól.

A változások az e-könyveket és azok beszerzési modelljét is érintik. A korábbinál több felelősséget rónak a használókra. Nőtt az e-könyvek aránya a humán tudományokban is. Sajnos ezek könyvtárközi kölcsönzése nem lehetséges. A nemzeti könyvtár szerepe és fontossága, országos feladatköre megnövekedett. Beigazolódott, hogy a kis gyűjtemények nem tudják teljes körűen kiszolgálni a kutatók igényeit.

Az új kormány jelentősen megnyirbálta az oktatás és kutatás finanszírozását. 2016 és 2019/2020 között 106 millió eurós csökkentést irányozott elő. Előírta az egyetemek számára a profiltisztítást. A nemzeti könyvtárnak meg kell határoznia, mely tudományterületek könyvtári háttérrel szolgál erős történeti gyűjteményével, és optimalizálnia kell új beszerzéseit. Olyan dokumentumokra kell összpontosítani, amelyeket a kutatók és a hallgatók másutt nem tudnak könnyen beszerezni (drága forráskiadásokra és referenszművekre).

A nemzeti könyvtár gyűjteménye az egész finn tudományos közösséget szolgálja, emellett a nagyközönséget is. A hosszú távú stratégiai cél: National treasures for all – a nemzet kincsei legyenek mindenkéi. A gyűjtemény fejlesztésének alapelvei az állhatatosság és a folyamatosság. A jelenlegi licenclési modellek átdolgozandók, ugyanis nem teszik lehetővé a csak elektronikus beszerzést.

Napjainkig a nemzeti könyvtár 5,4 millió folyóiratoldalt, 3,2 millió oldalnyi hírlapot és 129,400 oldalnyi nyomtatott efemer dokumentumot digitalizált. Ezek között vannak szabadon hozzáférhetőek, a szerzői joggal védettek viszont csak a kötelese példányra jo-

gosult könyvtárakban helyben használhatóak. A következő stratégiai időszakban ki akarják terjeszteni a szerzői joggal védett digitalizált dokumentumok használatát a többi tudományos könyvtárra. Mérlegelik a külföldi gyűjtemények digitalizálásának kérdéseit. A könyvtári gyűjtemény részének tekintik az adatokat (a metaadatokat és a nyers adatokat). Ezek gyűjtése is a készülő szabályzat tárgya. Ezen kívül a szabályzat részeként előkészítik a Finn Nemzeti Könyvtárnak a digitális bölcsészettel kapcsolatos koncepcióját.

(Hegyközi Ilona)

104/2016

DETLEFS, Beate: Ein Drittel weniger : der Buchbestand in den Kopenhagener Bibliotheken wird reduziert **In:** BuB. – 67. (2015) 12., p. 772-775.

Res. angol és francia nyelven

Egyharmaddal kevesebb: jelentősen csökkentik a kopenhágai könyvtárak könyvállományát

Állományapasztás; Digitalizálás; Fejlesztési terv; Városi könyvtár

Koppenhága városa 5,6 millió eurót fordított stratégiai könyvtári projektjére (Empower the Citizens) egyik célirányos digitáliskönyvtár-fejlesztési programja keretében, melyben különösen érdekes a „Digitalizálás és állományapasztás” részprogram. 2017-re a város közkönyvtárainak nyomtatott állományuk harmadát kell kivonniuk, hogy több hely legyen más tevékenységekre és az új médiára.

Ez a terv komoly figyelmet keltett a főbb napilapokban. Úgy tűnhetne, hogy az évekkel ezelőtt kezdeményezett hosszú távú változások nem keltettek akkora érdeklődést, mint a nagyszabású állományapasztás. A klasszikus művek digitalizálásával párhuzamosan nagyjából 470 ezer kötet könyvet vonnak ki a könyvtárakból. A program célja, hogy jobb és jelentősebb gyűjtemények jöjjenek létre, melyek vonzóbbak a város lakói számára. A könyvtárosoknak persze sajnó a szíve a sok könyvvel teli és megsemmisítésre ítélt konténer láttán. A megkérdezett dolgozókat megrendítette a látvány. Viszont a könyvtár olvasói láthatóan eltávolodóban vannak a klasszikus fizikai formátumtól a digitális felé: a kölcsönzött nyomtatott kötetek száma a 2009-beli háromról 2014-re 2 és fél millióra – 16%-kal – csökkent. Ugyanezen idő alatt a beiratkozottak száma viszont 200 ezerre (5%-kal)

nőtt. Népszerű lett a könyvtár a munkahely, iskola, egyetem és az otthon közötti úton találkozóhelyként, és sűrűn látogatják ún. *harmadik helyként*.

A közkönyvtárak emiatt dilemma előtt állnak: hű, de korosodó közönséggel rendelkeznek, akik nem szeretik a változásokat, de nem tudják bevonzani a fiatalokat, akik nem értik, miért ne lehetne mindent a digitális hálózaton keresztül elérni.

(Autoref.)

105/2016

EGELAND, Lars: From 'just in case' to 'just in time' **In:** Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 4-6.

A gyűjteményközpontú szemléletről a használóközpontú megközelítés felé

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Használó; Igény; Tudományos és szakkönyvtárak

A tudományos és szakkönyvtárakban zajló változások a gyűjteményfejlesztést is érintik. A fejlemények egyike a nyomtatotról a digitális gyűjteményre való áttérés. A legfontosabb trend a tudás forrásainak bővülő felhasználása. A könyvek kölcsönzése valamennyivel csökken, a digitális letöltések mennyisége meredeken nő.

A cikk első részében egy norvég egyetemi könyvtár (az oslói Learning Centre and Library és az Akershus University College – HiOA) igazgatója statisztikai adatokat vezet fel. 2004-ban és 2014-ben egyaránt 33%-ot tett ki a dokumentumok beszerzése a norvég szakkönyvtárak költségvetésében. Jelentősen változott viszont a nyomtatott és a digitális források részesedése. (A nyomtatott könyvek száma 19 millióról 16 millióra csökkent az összesített állományban. A könyvek bő fele a norvég nemzeti könyvtárban és az ún. régi egyetemi könyvtárakban található.)

2014-ben csak 287 ezer új könyvet vettek, ez a 2004. évi mennyiség fele. Ebből százezer kötet a nemzeti könyvtárba került. 2004-ben 163 ezer nyomtatott folyóiratra fizettek elő, 2014-ben 40 ezerre. Az e-folyóiratok mennyisége 155 ezerről 650 ezerre nőtt. A nyomtatott könyvek kölcsönzése viszonylag stabil, 1,8 milliót tesz ki. 2004-ben még nem volt szokás digitális teljes szövegű cikkeket letölteni, a 2014. évi statisztika 114 millió esetet mutat. Az említett oslói intézményben 2005-ben 3,8 teljes szövegű cikk letöltése esett egy használóra, 2014-ben 22,1.

2009-ben 291 ezer, 2014-ben 267 ezer volt a fizikai kölcsönzések száma (7 kölcsönzés/használó). A dokumentumok beszerzési kerete 2004-ben 4,3 millió norvég korona volt, e-dokumentumokra és adatbázisokra ebből 900 ezret szántak. 2014-ben 12 milliós volt a keret, ebből 7,5 milliót költöttek digitális forrásokra. Az e-dokumentumok beszerzése a nyomtatott könyvek és folyóiratok rovására történt. A költségvetésekben és az olvasmányokban egyaránt a digitális dokumentumok kerültek túlsúlyba. 2014-ben 10%-os selejtezést bonyolítottak le a HiOA-ban, úgy döntöttek, hogy nagymértékben a nemzeti könyvtár állományára támaszkodnak. A látogatók száma nőtt, szívesen használják a csoportoknak kialakított szobákat és munkaterületeket.

A beszerzések legnagyobb része a kutatók és hallgatók kérései alapján történik. A gyűjteményközpontú (just in case) gyűjteményfejlesztésről áttértek az igények szerinti (just in time) gyarapításra, az egyéni vásárlásokról a nagy csomagok beszerzésére. A digitális dokumentumokra szánt költségvetés 2/3-át a CRISTin (Current Research Information System in Norway) alap keretében lebonyolított előfizetésekre fordítják. A CRISTin adminisztrálja a konzorciumi megállapodásokat, és tárgyal a szolgáltatókkal. Emellett nemzetközi szolgáltatóktól (EBSCO, ProQuest) is vásárolnak aggregált tartalmakat. Sok intézmény rendelkezik nyílt intézményi archívummal, ezekből 2014-ben 7 millió letöltést regisztráltak, amelyek többsége könyvtárak közvetítésével zajlott. A könyvtárak gyűjteményi munkájának szerves részévé vált a saját kiadású termékek beépítése a gyűjteményekbe.

A kis könyvtárak számára túlzott költségekkel jár a digitális forrásokhoz való hozzáférés beszerzése. A HiOA-t ezért újabb kutatóintézetekkel vonják össze. Az egész norvég felsőoktatás szervezete átalakulóban van (a főiskolák az egyetemekbe integrálódnak). Ennek következtében feltehetően változni fog a CRISTin árstruktúrája. Jelenleg nincs országos előfizetés a digitálisan elérhető források finanszírozása érdekében. Ez elsősorban a közkönyvtárakat hozza nehéz helyzetbe: igen eltérőek a lehetőségeik, olyannyira, hogy ezáltal sérülnek az egyenlő feltételek az oktatásban és a kutatás terén.

(Hegyközi Ilona)

106/2016

JOHNSON, Anna Marie – FINLEY, Susan – SPROLES, Claudene: Dismantling the reference collection. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 56. (2015) 3., p. 161-173.

A tájékoztatási kézikönyvtár apasztása egy egyetemi könyvtárban

Állományapasztás; Egyetemi könyvtár; Segédkönyvtár, kézikönyvtár; Szolgáltatások használata

Az Ekstrom könyvtár 2 milliós állományával a legnagyobb a *University of Louisville Libraries* (Kentucky) között. A többi az Anderson (zenei), Brandeis (jogi), Bridwell (művészeti), Kornhauser (egészségtudományi) könyvtár, valamint a Levéltár és Különgyűjtemények. Az Ekstrom 1981-ben épült a bölcsész- és társadalomtudományi könyvtárnak. 2006-ban egy 4000 m² alapterületű, automatizált raktárepülettel egészült ki, kezdetben 600 ezer könyv befogadására – de később 1,2 millióra bővíthető –, és bezárták a Kersey könyvtárat (mérnöki tudományok, fizika, földtudományok, kémia és csillagászat). Az anyag egy része (140 ezer kötet) az Ekstromba került. Ez a gyarapodás ösztönözte ugyan a duplumok kiemelését, de a raktározási lehetőség évekig késleltette is a rendszeres apasztást.

2008-ban az Ekstrom tájékoztató és információs műveltség részlege új vezetőjének szemet szűrt a kézikönyvtár sok régi német enciklopédiájára, pedig a német már nem volt főszak az egyetemen: kézenfekvő volt, hogy máshová kerüljenek, másrészt nyilvánvaló volt, hogy a Google korában a nyomtatott kézikönyveket egyre kevésbé használják a könyvtárosok. Döntés született a 30 ezer kötetes kézikönyvtár felülvizsgálatára és egy új gyarapítási szabályzat elkészítésére.

Először öt év használati statisztikáit vizsgálták meg; kiderült, hogy évente 1297 használat volt: vagyis a használat nem indokolja az ilyen nagy kézikönyvtárat. Egy kisebb gyűjtemény könnyebben kezelhető, az elektronikus formátumú segédletek frissebb anyagot tartalmaznak.

A kivonást a tervezési szakasz előzte meg. A szakirodalom szerint érdemes a nagy sorozatokkal, a régi tételekkel és speciális tárgyú segédletekkel kezdeni a kivonást, de ők ellenőrzéssel is összekötötték a munkát, hogy képet kapjanak a gyűjteményről. Háromtagú csapat végezte a revíziót heti 2–2 órában, döntésük háromféle volt: a cím marad a helyén, raktárba kerül, vagy selejtezik.) Közben rögzítették a hiányzó vagy

a rossz helyre sorolt műveket is. A kikerült anyagot a katalógusban azonnal átvezették. (Ha a kivont kötetnek volt újabb kiadása, meg is rendelték.)

Az Ekstrom kivonási folyamata eredetileg felére akarta csökkenteni a kézikönyvtárat, de végül csak 14% maradt – 73% a könyvtár más helyére került, 12% lett selejt (1% elveszett).

Elemezték szak szerinti bontásban is, hogyan változott az egyes szakok aránya. Az eredmények mellett a szerzők szólnak a negatívumokról is: 224 munkórába telt (nagyjából 21 280 dollárba). Kiderült, hogy nem könnyű elektronikus forrással helyettesíteni a nyomtatott segédleteket: vagy nincs az adott területen, vagy megfizethetetlen az ára.

A jövőben a tájékoztató könyvtár 1920 helyett már csak 300 polcon található, korszerűbb és jobban áttekinthető az érdeklődők számára.

(Murányi Lajos)

107/2016

KERBY, Ervin E. – TREI, Kelli: Minding the Gap : eBook package purchasing. – Bibliogr. In: Collection building. – 34. (2015) 4., p. 113-118.

Tanácsok e-könyv csomagok vásárlásához

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Könyvkiadás; Szerzői jog

Általánosságban véve az e-könyvek piaca hasonlóságokat mutat az e-folyóiratok piacának kb. tíz évvel ezelőtti állapotával. Mindkét piacon megjelentek a kiadók által összeválogatott csomagok, felmerültek hozzáférési és használati problémák, továbbá az előfizetés kontra tulajdonlás kérdése. A folyóiratpiac mára szinte teljesen elektronikussá vált, kiderül majd, hogy a könyvpiac is követi-e példáját. Az e-könyvek kiadói igyekeznek kínálatukat és eljárásaikat egymáshoz igazítani. A könyvtárak számára az e könyv csomagok megvásárlása gyakran olcsóbb és időtakarékosabb eljárás a címenkénti beszerzésnél.

Hat nagy kiadó honlapján vizsgálták meg az e-könyv csomagok összetételét, a digitális jogkezelési (DRM) korlátozásokat és a használati lehetőségeket (pl. van-e címenkénti vásárlási lehetőség). Ezek kiadónként eltérőek. A kiadókat és termékeiket (Cambridge Books Online, CRCnetBASE, ScienceDirect, SAGE Knowledge, Springer Link, Wiley Online Library) természettudományi, műszaki, mérnöki és orvostudományi szakreferensek választották ki. A nagy önálló

kiadókra koncentráltak, az aggregátorokat kizárták. A tematikus összeállításokban a címek szerint átfedéseket tapasztaltak. A használói igények alapján újabban a kiadók lazítanak a tartalmak korlátozásain – ez kedvező a vásárlók szempontjából.

A könyvtárak mérete, gyűjtőköre és költségvetésük határozza meg, hogyan közelítenek az e-könyvek piacához. A nagy költségvetéssel rendelkező könyvtáraknak módjuk van arra, hogy több opciót kipróbáljanak, a kicsik viszont nem tudnak nagy csomagokat vásárolni.

A vizsgálat végén irányelveket fogalmaztak meg. Az *első* ezek közül: vegyük figyelembe a tudományterület és az intézmény használati igényeit. Nem minden tudományterületen és intézményben fogékonyak az e-könyvek iránt. Mérlegelni kell, hogy használóink inkább fejezeteket vagy teljes könyveket olvasnak; olvasmányaikban inkább a szövegek dominálnak-e, vagy sok a képes illusztráció is. Ezután kell megvizsgálni, szerepelnek-e a kívánt címek valamely csomagban. Nagy csomagot akkor célszerű vásárolni, ha átfogó tartalomra van szükség, és az érdeklődés és a használat várhatóan kismértékű vagy mérsékelt lesz. Más esetben több kisebb, szűkebb szakterületre vonatkozó csomag lehet megfelelő.

A *második* irányelv: gondoljuk át, hogy a feltételek és korlátozások hogyan befolyásolnák a használatot. A vizsgálat kimutatta, hogy a kiadók egyre lazítják a korlátozásokat, a DRM nélküli és korlátlan használat felé tendálnak. Ugyanakkor a kiadói platformokon továbbra is jobb a használhatóság. A legtöbb platform lehetővé teszi a korlátlan számú egyidejű használatot. A korlátozásokat mérlegelni kell és át kell gondolni, nem célravezetőbb-e a címenkénti megrendelés. Másik fontos tényező a könyvtárközi kölcsönzés. (Van olyan kiadó, amely engedélyezi a letöltött e-könyv fejezetek szkennelését a tulajdonos könyvtárban és megküldését a kölcsönkérő könyvtárnak. Dolgoznak az OccamReader bevonásával a fejezetek és teljes e-könyvek közös használatán egy kísérleti konzorciumi programban.)

A *harmadik* irányelv: vessük össze a költségeket és a költségvetési korlátozásokat a gyűjtemény igényeivel. Ez a vizsgálat elsőként elemezte a címek közötti átfedéseket több e-könyv csomag vásárlása esetén. Az átfedéseket vagy el lehet fogadni, vagy tárgyalni lehet a testre szabásról. Ha erre az érintett kiadó nem hajlandó, marad a címenkénti rendelés vagy a nyomtatott források beszerzése.

További, kutatást igénylő témák: mennyire értik a használók az e-források használatát, a csomagok

beszerzési költségeinek és használati mintáinak elemzése, a szakreferensek együttműködésének fontossága.

(Hegyközi Ilona)

108/2016

TERRELL, Heather B.: Reference is dead, long live reference : electronic collections in the digital age. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 34. (2015) 4., p. 55-62.

Meghalt a tájékoztatás, éljen a tájékoztatás: elektronikus gyűjtemények a digitális korban

Állományalakítás; Elektronikus dokumentum; Használati szokások; Információkeresés; Segédkönyvtár, kézikönyvtár

Az internet világában a nyomtatott könyvekből álló tájékoztatói kézikönyvtárak szerepe egyre kisebb. A kérdés az, ki kell-e cserélni a nyomtatott kézikönyveket elektronikus dokumentumokra. Akik ragaszkodnak a régi segédkönyvtár-típushoz, úgy vélik, az olvasók jobban szeretik a nyomtatott dokumentumokat, a hálózati források megbízhatatlanok lehetnek, és bizonyos olvasók csak ezekhez férnek hozzá. (Egyesek szerint „mértéktelenséget” sugároznak, a könyvtár tudományos légkörét adják, mások helyükre kollektív tanulási helyeket képzelnek el.)

A *Homer Babbidge Könyvtárban* (lib.uconn.edu) a könyvtárosok ragaszkodtak a kézikönyvtár egy részének megtartásához, de figyelembe vették a hallgatók igényeit is, így a *Homer Babbidge Library's Learning Commons* sikeres lett. A szerző a tájékoztatói kézikönyvtárak történetének rövid áttekintése után a hálózati források mellett érvel, melyek az előbbiek zömét feleslegessé teszik, és *Landesmant* idézi, aki szerint „ha fontos dokumentumról van szó, az olvasó rögtön és online akarja”. A szakirodalmi adatok is alátámasztják a nyomtatott kézikönyvek alacsony használatát (8,5-13%). Akik a hálózati források megbízhatatlanságával érvelnek, a Google-ra vagy a Wikipédiára gondolnak, de ez nem igaz a könyvtári adatbázisokra és e-könyvekre, legfeljebb a tájékoztató szolgálatokra, melyek gyakran használják előbbieket faktográfiai kérdések megválaszolására. A könyvtárosok dolga, hogy a legjobb forrásokhoz nyúljanak. A legfontosabb különbség a hagyományos és az elektronikus dokumentumok között az, hogy utóbbiak esetleges hibái gyorsan javíthatók. Néhány tudományos és közkönyvtár azért csökkenti a nyom-

tatott tájékoztató segédkönyvek gyarapítását, hogy helyettük elektronikus dokumentumokat vegyenek. A kölcsönzésre és az adatbázisok használatára nem jogosult olvasók problémáit nem a nyomtatott segédkönyvek beszerzésével, hanem más módszerekkel, pl. speciális kártyákkal (San Francisco) kell megoldani. A legtöbb könyvtáros a vegyes tájékoztató segédkönyvtár mellett áll ki, a vita csak az arányokon van. A lényeg az, hogy a gyarapítás során elsőrendű a használat és a gazdag, makulátlan tartalom a formátumtól függetlenül.

(Murányi Lajos)

Lásd még 112, 125, 127, 135

Állományvédelem

Lásd 136

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

109/2016

LADD, Marcus: Access and use in the digital age : a case study of a digital postcard collection. – Bibliogr. 7 tétel In: New review of academic librarianship. – 21. (2015) 1-3., p. 225-231.

Hozzáférés és használat a digitális korban. Esettanulmány egy digitális képeslapgyűjteményről

Digitalizálás; Esettanulmány; Kisnyomtatvány; Különgyűjtemény; Könyvtárpropaganda

Az ohioi Oxford Miami Egyetem könyvtárának *Walter Havighurst* különgyűjteményeiben félmillió darab 1880 és 1990 között készült képeslap van. Többségét eredeti tulajdonosaiak rendszereztek földrajzi hely vagy téma szerint, de kb. százezer rendezetlen. Az anyagot nem katalogizálták, tartalmát a könyvtárosok sem ismerték, a zárt raktárban az olvasók sem böngészhettek benne. Ezért projekt indult egy digitális gyűjtemény kialakítására, mely a *Bowden Postcard Collection Online* nevet kapta. A projektet a különgyűjtemények „digitális” vezetője irányítja, és három részmunkaidős diák vesz részt benne. Célja kereshető rekordok létreho-

zásával a jobb hozzáférés és használat biztosítása (<http://contentdm.lib.miamioh.edu/cdm/landingpage/collection/postcards/>).

A kísérleti projekt 2013 nyarán indult azzal a céllal, hogy kiderüljön, a munka elvégezhető-e diákmunkával, miképpen és mennyi idő alatt. Egy diák tíz hét alatt az USA minden államából 6–12 képeslapot digitalizált, és egy mintagyűjteményt alakított ki. Az értékelés után a könyvtár úgy döntött, elindítja a képeslapgyűjtemény digitalizálásának hosszú távú programját. Először a földrajzi szempontból rendezett anyagra került sor, de a feldolgozás során nemcsak az ábrázolt helyet, hanem (a feladott lapok esetében) a címzett lakhelyét is feldolgozták. A használt szoftverek a PHP, a CONTENTdm API és a Leaflet Javascript Library kombinációi voltak. Elsőként a rendezett anyagból az Ohio állambeli lapokat digitalizálták, a munkacsoportot bővítették, és a metaadatokra koncentráltak. (A munkát a 2014 nyarán kapott adomány is segítette, ezzel 26 ezer darabot sikerült egy külsős céggel digitalizáltatni.) Jelenleg a szkennelt ohioi képeslapok metaadatain dolgoznak, de a leginkább keresett helyek anyagát is előre sorolják. A következő szakaszban a szomszédos államok (Kentucky és Indiana) anyagaira kerül majd sor.

A diákok foglalkoztatása alapvető a projekt számára, s bár nem rendelkeznek könyvtártudományi háttérrel, az útmutatók segítségével – csekély ellenőrzés mellett – jól teljesítenek a metaadatok létrehozásával. (A megírt és elküldött lapok szövege is bekerült az adatbázisba – a felvétel tárgya, a tárgyszavak, helységnev, nyomda, kiadó, év, nyelv, gyártási szám, évtized és műfaj megadása mellett).

A digitális gyűjtemény népszerűsítésében nagy szerepet játszott a suttogó propaganda, de még fontosabb volt a Flickr Commonshoz való csatlakozás. Ezután a napi felhasználók száma 20 ezer fölért, és folyamatosan emelkedett. (A használók száma csak a vizsgaidőszakban és a szünetekben esett vissza jelentősen.) Amikor új anyag kerül a digitális gyűjteménybe, megugrik a látogatók száma is. (Kiderült, hogy érdemes gyakrabban feltenni az új gyarapodást, mint ritkábban egy-egy nagyobb mennyiséget.)

A projekt sokat végzett az első tizenhét hónap alatt, és emellett, hogy az egyetemen a legtöbbet nézett digitális gyűjtemény lett, felkeltette az oktatók és magánkutatók érdeklődését is. Újabban négyezer darabban gyarapodott ajándékozás révén a gyűjtemény, és a diákmunkatársak is jól teljesítettek. A kezdeti tapasztalatok három fontos kérdésre világítottak rá: a megtalálhatóság, az észrevehetőség és a

jelenlét fontosságára. A lapok hozzáférhetővé tétele új felhasználói réteget eredményezett; a felhasználók harmada oxfordi, fele ohioi, 15% pedig nem amerikai volt, amiből az következik, hogy a könyvtárosoknak figyelembe kell venniük a globális közönség szokásait, igényeit.

(Murányi Lajos)

Feldolgozó munka

110/2016

HASTINGS, Robin: Linked data in libraries : status and future direction **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 9., p. 12-16.

Linked Data a könyvtárakban

Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus

A katalogizálásban az RDA megjelenésével, az XML és általában a szemantikusweb-technológiák elterjedésével egyre népszerűbb az a gondolat, hogy a világhálón érdemes számítógépek által is értelmezhető adatok közötti kapcsolatokat létrehozni. Míg a HTML esetében a szövegek megjelenítésén van a hangsúly, újabban az egyes információs objektumok jelentésén, amelyet a számítógépek is fel tudnak dolgozni.

A *Linked Data*nak sokféle definíciója van, amelyek lényege, hogy az adatokat jelentésükkel együtt kell kódolni, és ezek között kapcsolatokat létrehozni. Tim Berners-Lee 2006-ban fektette le a Linked Data alapelveit, amelyek szerint az URI-k azonosítják az objektumokat, a HTTP URI-k használatával ezek hozzáférhetővé válnak. Az URI-król szabványos módon (RDF, JSON, Turtle segítségével) tudunk további információkat szolgáltatni, illetve kapcsolatokon keresztül más URI-khoz eljutni. Az RDF az egyik széles körben használt szabvány, amely tripletekből áll (alany, állítmány, tárgy hármasából), amellyel könyvtári környezetben például leírhatjuk egy könyv kiadóját, címét, szerzőjét, stb.

Az RDA egy RDF logikán alapuló katalogizálási szabvány, amely segítségével az emberi olvasásra szánt MARC rekordok helyett számítógépes feldolgozásra is alkalmas rekordok hozhatók létre. Ez segíthet a könyvtáraknak abban is, hogy az általuk birtokolt információkat megosszák egymással és más szolgáltatókkal. Az RDA a jelenleg MARC rekordok-

ban lévő rejtett tartalmakat is segít megjeleníthetővé és kereshetővé tenni az általános webes keresők számára. A Linked Data-t azonban jelenleg nagyon kevesen használják a könyvtárakban és azon kívül is.

A Google Knowledge Graphe és a Facebook Open Graph Protocol a keresések során a kapcsolódó információk, valamint a hasonló érdeklődésű személyek felkutatására szolgál. Hasonlóképpen egy könyvtárban is, ha valaki egy könyvre keres, akkor a Linked Data segítségével felbukkanhatnak információk a könyvről vagy arról, hogy az a keresés pillanatában elérhető-e a könyvtárban. Az amerikai kormányzat a data.gov oldalon tesz közzé RDF-be vagy más Linked Data formátumba konvertált adatokat, amelyekkel mások gazdagíthatják a saját adatbázisaik, szolgáltatásaik tartalmát (pl. időjárási információk, visszahívott termékek adatbázisa, felsőoktatási intézmények adatai.)

Könyvtári területen a svéd közös katalógus: a LIBRIS, a brit nemzeti bibliográfia, az Open Library közzétette az adatait újrafelhasználható Linked Data formában. Az észak-rajna-vesztfáliai könyvtári hálózat Culturegraph szolgáltatása azt célozza, hogy valamennyi németországi könyvtári dokumentum egy-egy önálló, szemantikus weben látható információs objektum legyen. A francia nemzeti bibliográfia projektje a MARC formátumban lévő rekordokat az archivált tételekkel egyesíti egyetlen adattárban. Az európai könyvtárak kezdeményezései az amerikai intézményeknek is kijelölik az utat a Linked Data szabványokkal összekapcsolt adattárak kialakításához. A létező szemantikai kapcsolatok közzétételével jelentős munka takarítható meg, hiszen nem kell ugyanazokat az ismereteket újra és újra leírni, miközben a könyvtárak által generált információk szélesebb kör számára válnak elérhetővé.

A könyvtáraknak váltaniuk kell a hagyományos dokumentum-központúról az *adatcentrikus* modellre. A Linked Data pedig jó lehetőség ennek teljesítésére. Amennyiben a könyvtár adatai számítógéppel olvasható formában kerülnek a világhálóra, az ezek nyomán kialakuló szolgáltatások ugyanúgy jöhetnek a könyvtárak világán kívülről, mint azon belülről. A könyvtári adatok a *marshup*ok alapjául is szolgálhatnak. Ehhez elsőként a MARC adatokat kell konvertálni Linked Data szabványokba, RDF gráfokat készíteni, hogy azok könnyebben megtalálhatók és hozzáférhetőek legyenek.

(Tóth Máté)

Katalógusok

Lásd 110

Információkeresés

111/2016

BEHNERT, Christiane – LEWANDOWSKI, Dirk: Ranking search results in library information systems : considering ranking approaches adapted from web search engines. – Bibliogr. *In*: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 725-735.

A keresési eredmények rangsorolása a könyvtári információs rendszerekben: a keresőgépektől átvett rangsorolási módszerek

Gépi információkeresési rendszer; Használó; Információkeresési rendszer értékelése

Ahhoz, hogy egy információkeresési rendszer sikeres legyen, rendelkeznie kell a keresési eredmények rangsorolásának képességével. Mivel a keresőgépek a leggyakrabban használt és – a rangsorolási funkció tekintetében – a legfejlettebb létező rendszerek, alapelveik és az általuk használt stratégia előnyös lehet könyvtári környezetben is. A szerzők a rangsorolási tényezőket hat csoportba sorolják be: 1. szövegstatistika, 2. népszerűség, 3. frissesség, 4. hely és elérhetőség, 5. tartalmi sajátosságok és 6. használói háttér. Elemzik azokat az alapfogalmakat és feltételezéseket, amelyek ezekkel a rangsorolási tényezőkkel kapcsolatban felmerülnek, és javaslatot tesznek a könyvtári környezetben való lehetséges alkalmazásokra. Az általuk ajánlott gyakorlat a könyvtárak számára nemcsak az, hogy valamilyen kiválasztott rangsorolási módot alkalmazzanak – amint ezt a könyvtári információs rendszerek már most is teszik –, hanem rendszeresen teszteljék, melyik módszer a legalkalmasabb rendszerük számára. Hangsúlyozzák a használóközpontú szemlélet fontosságát a rangsorolásnál, mert végül is ez a használó érdekében történik, és a használói preferenciák széles skálán mozoghatnak.

(Autoref.)

112/2016

BROWNING, Sommer: The discovery-collection librarian connection : cultivating collaboration for better discovery. – Bibliogr. In: Collection management. – 40. (2015) 4., p. 197-206.

A tájékoztató-gyárapító könyvtárosok kapcsolata: együttműködés a jobb tájékoztatásért

Állománygyárapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gépi információkeresési rendszer; Munkaszervezés; Szoftver

A *discovery layers* és a *távoli hozzáférés* a szabványos módja a tudományos források elérésének, melynek révén lehetővé válik metaadatok és linkfeloldók készítése és az elektronikus dokumentumok indexelése: mindez igen fontos szempont a dokumentumok kiválasztásakor és egy elektronikus dokumentum élete során. A *discovery layers* (új könyvtári szoftverkomponens, mely keresési felületet nyújt az olvasónak a katalógusban és azon túl található információk fellelésére) – tipikusan egy olyan keresőfelületen alapul, mely párbeszédet tud folytatni metaadat-indexekkel, s más tulajdonságai is vannak, melyekkel a könyvtár testre szabhatja a keresési eredményeket. Az állománygyárapítást végző könyvtárosoknak tudatában kell lenniük annak, miként jelennek majd meg és működnek a könyvtár *discovery layer*ében az elektronikus források. Ez a tudatosság jó alkalom a gyűjteményfejlesztést végző és a tájékoztató könyvtárosok számára, hogy tudásukat megosszák egymással, és együttműködjenek abban, hogy a könyvtár dokumentumairól a legjobb tájékoztatást nyújtsák.

Ez az esettanulmány azokat a módokat vizsgálja, melyeket a Denveri Egyetem (Colorado) *Auraria* Könyvtárának Elektronikus Olvasószolgálati és Tájékoztatói (*Electronic Access and Discovery*) részlege fejlesztett ki. A cikk szerzője, az osztály vezetője bevezetésében ismerteti a három központi témát kiszolgáló könyvtárat. A kérdés szakirodalmának áttekintése után az olvasószolgálati-tájékoztatói részleg erőfeszítéseire tér ki a kísérleti szakaszban, majd a részleg és a gyűjteményfejlesztési részleg együttműködési erőfeszítéseiről számol be. A kapcsolat erősítésére két csapat szolgál, az *SOS* (Summon Operations and Support) és a *Hibaelhárítás* (Troubleshooting).

A *Summon* bevezetésére 2014-ben került sor. A *Summon* kereső (The Summon® Service) azzal nö-

veli a könyvtárak értékét, hogy egyedülálló keresési tapasztalatot nyújt, és jóval több egy keresődoboznál: az állományt jobban feltárhatóvá teszi, és egyedülálló módokon kapcsolja össze a használat a könyvtárossal. Az eredmény pedig a gazdag keresési tapasztalat, mely hiba nélküli eredményeket ad, növeli a dokumentumhasználatot, erősíti a könyvtár szerepét a kutatásban, és eleget tesz a használói elvárásoknak. A más könyvtárban való alkalmazása és a következtetések levonása zárja az írást.

(Murányi Lajos)

113/2016

HJØRLAND, Birger: Classical databases and knowledge organization : a case for Boolean retrieval and human decision-making during searches. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 8., p. 1559-1575.

Klasszikus adatbázisok és tudásszervezés: a Boole alapú visszakeresés és emberi döntéshozatal a keresések során

Adatbázis; Gépi információkeresés; Információszerzés

A cikk a Boole algebrai keresési modellen alapuló klasszikus bibliográfiai adatbázisokkal foglalkozik (mint amilyen a MEDLINE és a PsycInfo). E modellt vitatják a modern keresőgépek és információkeresés (IR) kutatói, akik kevésbé tartják hatékonynak a Boole-algebrai kifejezéssel folytatott keresést. A cikk ezt a véleményt vizsgálja, és a Boole-algebrai rendszerek meglévő értékei mellett érvel. Két dolog további megfontolását javasolja: a) az emberi szakértelem keresésszerű fontos szerepét (profik keresők és „információs műveltséggel” rendelkező használók), valamint b) a könyvtár- és információtudomány és a tudásszervezés (KO) szerepét a klasszikus adatbázisok kialakításában és használatában. Egyik alapkérdés az, milyen fajta keresőrendszert célozzon meg az ember. Fontosnak tűnik Warner (2010) differenciálása a számítógép-tudomány hagyományai és a régebbi könyvtárorientált tradíció között; az előbbi célja a lekérdezések automatikus átalakítása releváns dokumentumok (rangsorolt) készletévé, míg az utóbbi az, hogy fejlessze a felhasználók „kiválasztási képességét”. A Boole-algebrai keresési modell azért értékes a felhasználó számára, mert lehetővé teszi, hogy tudatos kereséseket végezzen, és teljes mértékben az ellenőrzése alatt tartsa, mi található

meg, és mi nem. Ezek a kérdések jelentős kihatással járhatnak az információtudomány és a KO kutatási területként való megőrzése, valamint az információs szakma mint önálló hivatás számára.

(Autoref.)

Lásd még 135

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

Lásd 108

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

114/2016

STORVIG, Kristin: New model for supply of literature to Nord-Trøndelag In: Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 14-15.

A dokumentumszolgáltatás új modellje Nord-Trøndelag megyében

Könyvtárközi kölcsönzés; Megyei könyvtár

A norvég könyvtárközi kölcsönzés változóban van. Az online katalógusok elterjedésével a könyvtárak már bármely más könyvtár felé képesek könyvtárközi kérést indítani, így az eddig központi helyzetben levő megyei könyvtárak szerepe visszaszorult. A Nord-Trøndelag megyei könyvtárban például a 2012-ig felfelé ívelő forgalom (10 ezer dokumentumkérés) 2013-ban jelentősen visszaesett (6400-ra). Keresni kezdtek tehát egy az eddiginél fenntarthatóbb modellt, és mára már az együttműködés új formáját tesztelik.

Nord-Trøndelag 23 önkormányzattal rendelkező, 136 ezer lakosú megye. Nyolc településnek 2000 fő alatti a lakossága, öt településen pedig 13 és 23 ezer között mozog.

A 2013-as statisztikai adatok szerint a kis és nagy települések egyaránt jelentősen hozzájárultak a könyvtárközi kölcsönzési forgalomhoz, miközben a megyei könyvtár forgalma csökkent. Indokolt volt ezért olyan megoldást keresni, amelyben ennek megfelelően oszlik meg az önkormányzatok könyvtárközi kölcsönzésre szolgáló támogatása is. A lepraktikusabbnak

az tűnt, ha a támogatás nagy részét az öt legnagyobb könyvtár kapja, mert ezek 90 ezer embert látnak el a megye össz lakosságából.

2014-ben a megyei önkormányzatban vita zajlott a megyei könyvtári szolgáltatásokról, mely azzal zárult, hogy a központi könyvgyűjteményt redukálni kell.

2015 májusában a megyei könyvtári szolgálat kiküldött egy e-mailt, melyben tájékoztatta az érdekelteket a könyvtárközi kölcsönzésben beálló változásokról: a kéréseket többé nem a megyei könyvtárhoz kell küldeni, hanem az öt legnagyobb település könyvtárai fogadják őket. Persze kíváncsi lenne, hogy állományukat is az új felelősségnek megfelelően alakíthassák.

Az új modell és az aktív szerepvállalás megerősítette Nord-Trøndelag helyzetét a norvég könyvtárak között. Kísérletükkel mintát adtak a nemzeti szintű, használók által kezdeményezett könyvtárközi kölcsönzéshez is, éppúgy, mint a további digitális szolgáltatásokhoz és a nemzeti könyvtár kötelempéldányainak korszerűbb felhasználásához. Mindezzel a helyi források felszabadulhatnak arra, hogy még aktívabb szerepet vállalhassanak a könyvtárban tartandó rendezvények szervezésében.

A megyei könyvtárnak a jövőben az ellenőrzés, monitorozás lesz a feladata. Azt kell nyomon követnie, hogy a gyorsan változó körülmények között hogyan működik például az e-könyv bevezetése, az új szállítási szolgáltatás, a helyi önkormányzati források, az új digitális szolgáltatások és a nemzeti könyvtár által kínált kölcsönzés.

(Fazokas Eszter)

Tájékoztatói eszközök

115/2016

ZINOV'EVA, Nonna Borisovna: Vebliografiâ kak sovremennoe napravlenie modernizacii bibliografičeskoj deâtel'nosti bibliotek In: Bibliotekovedenie. – (2015) 5., p. 23-30.

Webliográfia – a korszerűsítés modern iránya a könyvtárak bibliográfiai tevékenységében

Bibliográfia; Gépi információkeresés; Internet

Az utóbbi évtizedben az interneten a könyvtáraknak komoly konkurenciát jelentő, sajátos szektor alakult ki, ezért a könyvtárak munkáját a mai követelményeknek megfelelően kell korszerűsíteni. Egyik aktuális feladat az elektronikus könyvtári-bibliográfiai technológia vizsgálata. A tartalmat szolgáltatók száma áttekinthető: a saját állományukat digitalizáló hagyományos könyvtárak, elektronikus könyvtárak, állami szervek, oktatási intézmények és kutatóintézetek, e-folyóiratok kiadói, és végül a reklámbevételekből élő tematikus honlapok gazdái. (A könyvesboltok, e-újságok és a magánszemélyek honlapjai tudatosan maradtak ki.) A felsorolt források viszonylag állandóak, stabilak, tartalmuk rendszeresen megújul; igényesebb szakemberek tudományos, termelési, oktatási célokra használják őket. Természetes elvárásuk, hogy a teljes, lehetőleg másolható szöveget nagyobb pénzügyi ráfordítás nélkül munkahelyükön, gyorsan kézhez kapják, és tudjanak az újonnan feltöltött tartalmakról, vagyis az igények ugyanazok, mint a hagyományos szolgáltatásoknál.

A hálózati technológia egyrészt még „gyerekbetegségekkel” küzd, mivel a fejlesztők nem vették figyelembe a könyvtárak sok százéves tapasztalatait, tudományos és gyakorlati eredményeit, másrészt új megoldásokat hozott a publikációk gyűjtésében és terjesztésében. Az egyik új irány a webliográfiák (másként webográfiák), egy szempont szerint kiválogatott honlapcímek rendszerezett, annotált jegyzékeinek készítése. A honlapcímek össze vannak kötve a teljes szöveggel (ami a hagyományos bibliográfiákban nem lehetséges), ezért nagyon fontos a szövegek archiválása a megadott címen és garantált elérhetőségük.

A webliográfiáknak számos előnyük (a honlapcímek könnyen másolhatók, saját számítógépben tárolhatók, közösségi hálózatokba feltehetők stb.) és hátrányuk van (a honlapcím továbbításának csak hálózatban van értelme, a cím alapján nem lehet megállapítani a tartalmat, a relevanciát, a cím sokszor logikátlan, ne-

hezen megjegyezhető karaktersorozat). Az e-források típusai: a hagyományos dokumentumnak megfelelő e-változat és a publikációk elhelyezésére létrehozott honlap. Ennek megfelelően a leírások is eltérőek.

A webliográfiai mutatók vagy csak utalókat tartalmaznak, vagy összetettek (bibliográfiai elemeket, adatokat, analitikus információt, digitalizált szövegrészletet, könyvtári lelőhelyet tartalmazók). Lehetnek általánosak vagy célirányosak (ajánló, tudományos segédlet, szakmai-termelési), megjelenési forma vagy időbeni szempontok szerint válogatva. Felépítésüket tekintve egyszerűek (jegyzékek, szemlék) vagy összetettek, tartalmukat tekintve tematikusak, probléma-orientáltak, személyiek, műfaj szerinti, nyelvi vagy földrajzi szempont szerint csoportosítottak, valamint kurrens és retrospektívek.

Az új lehetőség, a hipertextes utaló a felhasználót tematika, szerző stb. szerint új honlapokra irányítja (például autoreferátumokhoz). A napi munka része a megszűnt címekre utalók folyamatos eltávolítása, az újak felvétele; értékes anyagok esetén a szerzővel történt megállapodás után biztonsági másolat készítése. Következő lépés a webkatalógus (másodlagos webforrás) megjelenése lesz.

A feladatok ellátása egy idő után a felelősség megosztását igényli. A webliográfiai források gyűjtése alulról kezdődik: a főiskolai könyvtárak, folyóirat-szerkesztőségek stb. hetenként küldik az új anyagok utalóit, jelzik a változásokat. A jogszabályok és normatív anyagok előállítása állami feladat, valószínűleg a Jecsin Elnöki Könyvtárra hárul.

A webliográfia fejlesztése a könyvtárakban társadalmi projektnek számít, mivel közvetlenül nincs profitja; a munkaigényes szolgáltatásokat fizetősé lehet tenni. A webkatalógus passzív forrás, míg a webliográfia aktív szolgáltatás (előfizetés téma szerint, teljes szövegre utalókkal kiegészített SDI, távoli retrospektív szolgáltatás). A webliográfia ma még nem találta meg a helyét, elmélete, módszertana, terminológiája még kidolgozatlan.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Általános kérdések

Lásd 87

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 86

Üzleti tájékoztatás

116/2016

MUÑOZ-CAÑAVATE, Antonio – HÍPOLA, Pedro: Evolution of the online information industry in Spain, 1973-2014 : actors, products and services. – Bibliogr. In: Online information review. – 39. (2015) 7., p. 939-954.

Az online információipar fejlődése Spanyolországban, 1973–2014: szereplők, termékek és szolgáltatások

Információipar; Tájékoztatás -közgazdasági; Tájékoztatási vállalkozás; Online információkeresés

A tanulmány célja egyrészt a spanyol üzleti közösséget szolgáló elektronikus információs termékek

és szolgáltatások születésének és fejlődésének a bemutatása, másrészt a mai piaci szereplők jelenlegi megoszlásának az elemzése. A tanulmány az információs ipar tudományos szakirodalmának áttekintésén, spanyol évkönyveken és adatbázisjegyzékeken, a vonatkozó jogszabályokon, valamint a szakterületen 1980 óta dolgozó szerzők széles körű tapasztalatain alapul. Az üzleti információs ipar kezdeti napjai bizonytalanul peregtek Spanyolországban a világ más részével összehasonlítva. Emellett az információszolgáltatás kizárólag a közigazgatás kezében volt. Azonban 1980-tól kezdve teljesen újrászervezték a struktúrát és a piaci szereplőket, így mára teljesen megváltozott a kép. Három főbb tényező magyarázhatja ezt a fejlődést: 1) új társaságok alakulásának a növekedése, 2) a felvásárlások és összeolvadások folyamata, 3) egy társasági csoport nemrég történt konszolidálása, mely újra felhasználja a közszféra által létrehozott információkat. Tevékenységeiket azok a törvényhozási kezdeményezések ösztönözték az elmúlt nyolc évben, melyek támogatják és szabályozzák ezt a piacot.

(Autoref.)

Vezetés, irányítás

Személyzet

117/2016

LUX, Claudia – SCHLEH, Bernd (riporter): „Als Bibliothekar in können Sie immer etwas bewegen!“ : im BuB-Interview berichtet Claudia Lux über ihre Erfahrungen beim Aufbau der Nationalbibliothek von Katar : weitere Arbeitskräfte gesucht In: BuB. – 67. (2015) 12., p. 766-771.

Res. angol és francia nyelven

„Könyvtárosként mindig előmozdíthat valamit!” Claudia Lux a BuB-nak adott interjújában beszél a Katari Nemzeti Könyvtár létrehozásával kapcsolatos tapasztalatairól

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárostoborzás; Nemzeti könyvtár

A Katari Nemzeti Könyvtár igazi „multikulti”: még nem nyitották meg hivatalosan, de munkatársai 31 országból valók, és még több könyvtárost keresnek sürgősen. Ezt a látványos építési projektet vezeti Claudia Lux, a Berlieni Központi és Állami Könyvtár egykori

igazgatója, aki a poszt betöltése alatt az IFLA, a nemzetközi könyvtáros szervezet elnökeként harcolt a szabad véleménynyilvánításért és az információkhoz való hozzáférésért – olyan értékekért, melyeket nem közvetlenül kapcsolunk össze a katarai emirátussal. A BuB szerkesztőjével, Bernd Schleh-vel folytatott beszélgetés során az elkötelezett könyvtáros ragaszkodott ahhoz a véleményéhez, hogy aki könyvtáros, mindig tud valamit változtatni, előmozdítani.

Arról, hogy mivel kell a könyvtárosnak rendelkeznie, hogy a Katari Nemzeti Könyvtárban dolgozhasson, Lux asszony a következőket mondta: „A legfontosabb képzettség, ami a külföldi szakembereknél kívánalom, az a mesterfokú diploma, legalább három év szakmai gyakorlat és természetesen a jó angol nyelvtudás. Speciális ismeretek is kívánatosak persze. Jelenleg van egy német zenei könyvtárosunk, egy iszlám tudományos specialistánk és egy adatkurátorunk. Most keresünk még valakit, aki jártas az ottomán-török és a modern török nyelvben. A még hiányzó szakemberek jegyzéke megtalálható a könyvtár honlapján (www.qnl.qa), de lehet beadni általános állás-pályázatot is a honlapon megadott e-mailben azokra az álláshelyekre, amelyekenél a kiválasztási folyamat nem fejeződött be, azaz a pályázók még nem kezdték el a munkát Katarban.”

(Autoref.)

118/2016

STERLING, Lorelei Rose: Books not burgers : six highly effective ways to motivate and retain library student employees In: Journal of access services. – 12. (2015) 3-4., p. 118-127.

A diák munkavállalók megtartásának és motiválásának hat rendkívül hatékony módja

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -társadalmi munkás; Könyvtárostoborzás

A diák munkavállalók fontos szerepet töltenek be a könyvtárak életében, hozzájárulnak hatékony működéséhez. Aki több időt tölt el egy pozícióban, sokkal tapasztaltabb újonnan felvett társainál, ezért nagyon fontos a kiváló diákok megtartása, mivel a felvételi és a betanítási folyamat rendkívül költséges és időigényes.

Számos írás található már a szakirodalomban a diák munkavállalók motiválásának fontosságáról felsőoktatási környezetben, de csak kevés tárgyalja a té-

mát gyakorlati nézőpontból, konkrét példákat hozva az ösztönzésre. A cikk három egyesült államokbeli felsőoktatási könyvtárból – Kaliforniai Egyetem (Santa Cruz); San Diego-i Egyetem; Alaszkai Egyetem (Anchorage) – hoz tapasztalatokat, valamint hat rendkívül hatékony, költségtakarékos módot ajánl, melyek már beváltak egyetemi könyvtári környezetben. A szerző 2010 és 2015 között gyűjtötte a tapasztalatokat.

Amellett, hogy nagyon fontos a rugalmas munkaidő, a beosztás és a lehetőség a releváns munkahelyi gyakorlat megszerzésére, a következő hat módszer segíti elő a diákok motiválását és az intézményben való megtartásukat. A tanulók motivációja és megtartása évről-évre sikeresnek bizonyult; az éves megtartási arány közel 90% volt. Az első módszer az *önállóság ösztönzése*, miszerint engedni kell a dolgozóknak saját módszereik kifejlesztését és használatát feladataik megoldásához. Ennek azonban alapfeltétele a megfelelő képzés és a könyvtári irányelvek magas szintű ismerete. A második a *versenyek szervezése*; a dolgozóknak szánt versenyek motiválóan hatnak, egészséges versenyszituációk alakulhatnak ki, és a könyvtár javára fordíthatók. (A hiányzó dokumentumok megtalálásáért folyó verseny nagyban segíti a könyvtári gyűjteményfejlesztést: pótlás helyett az eredeti dokumentumot lehet visszaállítani. A vizsgált könyvtárban 8 hét alatt 387 tétel került elő, amellyel több mint 20 ezer dollárt spóroltak meg az intézménynek. A győztesnek egyszerű ajándékokat adnak (pl. ajándékkártyát a helyi kávézóba vagy az egyetemi könyvesboltba). A harmadik módszer a *diák munkavállalók étellel való ellátása*. Leárazásokon vett cukrokból érdemes egy tál édességet központi helyre kitenni, a diákok értékelni fogják. A pizza parti is jó ötlet lehet, amelyre egy nagyobb állomány áthelyezésének vagy leltározásnak a befejezése ad okot. A negyedik a *javaslatokra való nyitottság*. Sok esetben a vezetők nem tudnak mindig jelen lenni, amikor a diákok dolgoznak, de nagyon fontos a szervezeten belüli kommunikáció biztosítása. Ezt segíti a javaslatokat összegyűjtő doboz; a javaslatok elősegíthetik a könyvtár fejlődését, pl. a különgyűjtemények átszervezését, a könyvtári bútorok mozgatását az olvasói igények szerint, valamint a könyvek, a bútorok, az épület javítását. A *dolgozók erősségeinek figyelembevétele és kihasználása* az ötödik módszer; a vezetők könnyen megismerhetik egy rövid kérdőív kitöltésével az új dolgozók erősségeit. Számos könyvtári feladatra nehéz motiválni a diákokat, de ha megtaláljuk azokat, aki szívesen elvégzik, sokkal jobb eredmé-

nyeket érhetünk el. Az erősségek ismerete segítheti új projektek tervezését is. Az utolsó módszer pedig az *időszakos és egyetem-specifikus események szervezése* (pl. ünnepi dekorációk készítése a könyvtárban, ami közösségépítő is). Jó példa a születésnapok közös megünneplése vagy a munkát megköszönő e-mailek küldése a hallgatóknak.

A diák munkavállalók motiválása költséghatékony, de időigényes, mivel az eredményes működés érdekében meg kell ismerni a hallgatókat és érdeklődési körüket. Azonban ez hosszú távú dolgozói megtartást, elkötelezett, lelkes és keményen dolgozó munkavállalókat jelent. A leírt hat módszer jól működhet közkönyvtári környezetben is, de a szerző ezt nem próbálta ki.

(Bognár Noémi Erika)

Lásd még 91

Marketing, közönségkapcsolatok

119/2016

KEIBER, Bettina: Auffällig bunt, intuitiv bedienbar und geschickt platziert : Sichtbarmachung digitaler Bestände am Beispiel der Stadtbibliothek Stuttgart **In:** BuB. – 67. (2015) 10., p. 634-635.

A digitális gyűjtemények láthatóvá tétele a Stuttgarti Városi Könyvtárban

Elekttronikus dokumentum; Könyvtárpropaganda; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Az a kérdés, miként lehet a digitális médiát valós környezetében jobban láthatóvá tenni, mind a könyvtárak, mind a könyvesboltok számára nagy jelentőséggel bír. Hogyan segíthetnek apróbb és megfizethető megoldások a gyűjtemény fizikai és digitális darabjai közötti kapcsolat javításában? Hogyan lehet az online tartalmak elérését helyben optimalizálni? Ezeket a kérdéseket vizsgálta egy hallgatói projekt a Stuttgarti Városi Könyvtárban.

A projekt célja, hogy olyan módszereket fejlesszen ki, amelyek szokatlan dizájnjukkal felkeltik a látogatók érdeklődését, és ösztönzi őket a rákattintásra és a digitális média kipróbálására. Nem volt szükség mélyreható változtatásokra, csupán a meglévő eszközök újratervezésére. A polcok közé beállított, a látogatók rendelkezésére álló laptopokat új, szembetűnő

képernyővel látták el, melyek segítségével könnyen lehet böngészni a digitális gyűjteményben. A világos színek és a modern raszter a használó figyelmét a „tematikus könyvtárakra” irányítja, ahol a különböző témakörökbe rendezett digitális tételek könnyen kereshetők. A látogatók egy szempillantás alatt észrevehetik, mely portálok tartalmazznak digitális anyagot egy témáról, és ha semmi sem található ott, kihagyják a keresést. A címre való kattintás közvetlenül a keresett digitális forráshoz viszi a használót. Az optikai dizájn pozitív „mellékhatása” a használat egyszerűsége. A nagyméretű címek egyszerű, intuitív navigációt tesznek lehetővé még az olvasási vagy nyelvi nehézséggel küzdő használók számára is.

(Autoref.)

120/2016

WEST, Jessamyn: A hybrid high-tech/low-tech program **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 9., p. 20-21.

Mindennapos webes technológiák alkalmazása egy használóknak kínált nyári könyvtári programban

Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

Egy kis vidéki könyvtárban a könyvtáros, még ha maga szeretné is alkalmazni, használóit nem szívesen ijesztgeti a fejlett internetes technológiákkal. A Vermonti Könyvtáros Egyesület könyvtárosai azonban megtalálták a módját, hogy egy nyári program kapcsán okosan megismertessék ezeket a kollégákkal és a használókkal.

A nyári program alapötlete nagyon egyszerű volt: az emberek ilyenkor utazni szoktak, a könyvtárosok pedig arra igyekeztek ösztönözni őket, hogy útközben látogassák meg Vermont könyvtárait is.

Ehhez készítettek egy nyolclapos „útlevelet”, melybe pecsételtetni lehetett, és meghirdették a versenyt: ki tud több könyvtárat meglátogatni június, július és augusztus folyamán. 183 vermonti könyvtár közül száz jelezte, hogy aktív résztvevője szeretne lenni a projektnek.

Számukra egy májusi konferencián elérhetővé tették az útlevél igény szerint szerkeszthető pdf változatát. Poszttereket is készítettek a projekt népszerűsítéséhez, melyet mindenki saját könyvtárának nevével egészíthetett ki. Sajtóanyagot állítottak össze, mely adatokat és mókás tényeket tartalmazott a vermonti könyvtárakról. A lehető legtöbb médiába igyekeztek beilleszteni a nyári mozgalom hírét. Természetesen

honlapot is szerkesztettek, az egyéni történetek és fotók megosztására és az utazókkal való interaktív kapcsolattartásra Facebook-oldalt is üzemeltettek. A technika iránt fogékonyabbaknak webes térképet készítettek, melyen az összes könyvtár szerepelt, és amelyet útiterv készítésére lehetett használni. A Flickr fotómegosztón pedig színes fényképeket kínáltak felhasználásra az utazóknak.

A könyvtárakkal levelezőlista segítségével tartották a kapcsolatot, ezen keresztül nyújtottak tájékoztatást az új fejleményekről. A Mail Chimp levelezőlista segítségével nyomon követhették, hogy hányan olvasták az e-maileket, és hányan kattintottak a megadott linkekre. A Facebookon szintén látták, hogy hányan olvasták a posztjaikat, és melyik volt a legnépszerűbb.

Az előregyártott eszközök az egyszemélyes, forrásokban nem bővelkedő könyvtárak számára is lehetővé tették a részvételt. A program másik erősségét a megosztást támogató online eszközök és a Creative Commons alkalmazása adta.

A könyvtárlátogató versenyzők különböző kora-tegóriákban indultak. A három nyertes „Vermont könyvtári nagykövete” tanúsítványt kapott. Más díjak is voltak, például egy helyi szerző könyve, mely Vermont állam összes könyvtárának fotóját és leírását tartalmazta.

A program valódi nyeresége az volt, hogy a résztvevő könyvtárosok nyár végére tudomást szereztek a Wikimedia Commonsról, megismerték azokat a forrásokat, ahonnan ingyenesen szert tehetnek például az audio interjúkat írásra fordító transzkripció eszközre, ikonokra, levelezőprogramokra, térkép- és sablonkészítő alkalmazásokra. A program ideje alatt öt munkatárs folyamatosan elérhető volt, hogy tanácsot adjon, és az eszközök használatára bátorítsa a résztvevőket.

A program nagyon eredményes volt, számos sikerélményt nyújtott a technikai eszközök használatára terén is.

(Fazokas Eszter)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

121/2016

JALONGO, Mary Renck – McDEVITT, Theresa: Therapy dogs in academic libraries : a way to foster student engagement and mitigate self-reported stress during finals. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 11. (2015) 4., p. 254-269.

Terápiás kutyák a felsőoktatási könyvtárakban. Módszer a hallgatók bevonására és a stressz csökkentésére a vizsgaidőszakban

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Rendezvény

A felsőoktatási könyvtárak ma már sokrétű szolgáltatásokat nyújtanak, nemcsak tájékoztatási forrásokat és kutatási segítséget. Sok egyéb módon is támogatják a hallgatók sikeres boldogulását. Olyan rendezvényeket, eseményeket igyekeznek szervez-

ni, amelyek egyszerűek, olcsók és nem igényelnek hosszas előkészítést. Újabban előfordul, hogy a vizsgaidőszakban terápiás kutyákat hoznak az amerikai könyvtárakba azért, hogy javítsák a hallgatók hangulatát, csökkentsék körükben a stresszt, depressziót, honvágyat vagy az elszigeteltség érzését.

A terápiás kutyákat gondosan választják ki és alaposan kiképzik, amiről regisztrációjuk tanúskodik. Ezek a kutyák arról nevezetesen, hogy érzelmi támogatást tudnak adni, mivel higgadtak, barátságosak, jó modorúak és rá tudnak hangolódni az emberek érzelmi állapotára. Akár idősek és fizikailag sérültek is lehetnek. Olyan „munkakutyák”, akik egy-egy család tulajdonában állnak. (A kutya az egyetlen állat, amely szándékosan keresi a szemkontaktust az emberrel; megérti, amikor az ember rámutat valamire, és akár otthagyja gazdáját, hogy vigaszt nyújtson egy idegennek, aki éppen sír. Az emberek gyakran olyasmit is elmondanak a kutyáknak, amit nem akarnak megosztani a terapeutájukkal.)

A kutyás stresszmentesítő rendezvények („De-stress with dogs”) a könyvtárak társadalmi felelősségvállalási programjainak részei. Az Indiana University of Pennsylvania könyvtári hálózatában például több mint 200-an vettek részt egy ilyen, 8 terápiás kutyával szervezett programon, amelyet a könyvtár földszintjén a böngésző övezetben tartottak. Az ott készült felmérés szerint a hallgatók 77%-a határozott igennel, 18%-a „valószínűleg igen”-nel felelt arra a kérdésre, hogy „Úgy érzi-e, hogy a kutyákkal való interakciónak köszönhetően kicsit pihent és jobban tud koncentrálni?” A kérdőív végén lelkesítő és biztató visszajelzések szerepeltek. A hallgatók legtöbbje barátaitól értesült az eseményről, a szokásos plakátok és szórólapok ebben nem bizonyultak hatékonyak. A kutyás programok a hallgatók bevonására is alkalmasak. Ha sikerül velük együttműködni, akkor még azt is el lehet érni, hogy a fiatal szakemberek kövessék az idősebb kutatók jól bevált gyakorlatát: használják a könyvtárat. A cikk függelékében ajánlások szerepelnek arról, hogyan lehet megszervezni egy sikeres könyvtári kutyás programot.

(Hegyközi Ilona)

122/2016

KATZENBERGER, Ruth – TALKE, Armin: Die Privatsphäre der Nutzer fördern : das müssen Bibliotheken beim Datenschutz beachten : zusätzliche Vorschriften für Cloud-Lösungen **In:** BuB. – 67. (2015) 11., p. 684-687.

Res. angol és francia nyelven

Mit kell tenniük a könyvtáraknak a használók személyes adatai védelméért?

Adatvédelem; Használó; Információtechnológia; Jogszabály - más területről

A könyvtárosok naponta több alkalommal is kezelik a használó személyes adatait, például amikor az olvasójegyet kiállítják, a kölcsönzési folyamat során vagy a lejárt határidőre való figyelmeztetésnél stb. Fontos, hogy betartsuk az adathasználat jogi kereteit, különösen akkor, amikor a használók adatait másoknak továbbítjuk, például a felhő alapú szolgáltatások esetében.

A média dinamikus világának tagjaként a könyvtárak már nem függnak a helyi adattárolási kapacitástól, hanem kihasználják a közös fenntartású IT-központok tárolási lehetőségeit vagy a kereskedelmi felhő alapú tároló szervereket. Ennek a használati stratégiának

megfelelő, ésszerű magyarázata van, ami lehet a tárolási és szoftverköltések megtakarítása vagy az adatokhoz való többirányú hozzáférés megkönnyítése. Amikor a könyvtári infrastruktúra teljes egészében felhő alapúvá válik, és a használói modulok más vállalatok szervereire kerülnek, ez érintheti a használói adatokat is. Ezért egy felhő alapú rendszert soha nem szabad adatbiztonsági szakember – aki lehet a könyvtár fenntartója vagy egy kormányhivatalé – megkérdezése nélkül bevezetni. A felesleges kiadások elkerülése érdekében már a tervezés kezdetétől részt kell vennie a folyamatban. Németországban jogszabály írja elő adatbiztonsági szakember alkalmazását. A könyvtárak számára előírt adatvédelmi intézkedéseket nem szabad a hatékony feldolgozás akadályának tekinteni, inkább a könyvtári folyamatok részeként kell kezelni. A magánszféra az önálló gondolkodás és tanulás előfeltétele, s a tanulás és kutatás intézményeiként a könyvtáraknak egyik feladatuknak kell tekinteniük használóik magánszférájának védelmét.

(Autoref.)

Lásd még 102

Használat- és igényvizsgálat

123/2016

AGOSTO, Denise E. [et al.]: Teens, libraries, and social media : myths and reality **In:** Public library quarterly. – 34. (2015) 4., p. 318-327.

Tizenévesek, a könyvtárak és a közösségi média: mítosz és a valóság

Felmérés; Használói szokások; Ifjúsági olvasó; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár

A tizenévesek sok időt töltenek barátaikkal és a családjukkal folytatott kommunikációval az interneten. Barátaikat főleg a Facebookon és a Twitteren keresik fel, fotókat és videókat osztanak meg a YouTube-on, Vine-on vagy a Snapchaten, és folyton sms-eket küldenek mobiljukon. Az eddigi szakirodalom többnyire csak a könyvekkel foglalkozott, de akad már a tizenévesek és a közösségi média viszonyával foglalkozó írás is. A cikk a szerzők kutatásairól ad rövid áttekintést, és összegzi a tizenévesek, a könyvtár és a kö-

zösségi média tárgykörében végzett vizsgálódásait, melyek az eddigi tévhiteket is próbálják eloszlatni. Érdeemes áttekinteni, mit tudunk a tizenévesekről és könyvtárhasználatukról általában. Negatív véleményekkel vannak a könyvtárakról és könyvtárosokról, ami a könyvtárhasználat csökkenését eredményezi, illetve a technikai eszközöket részesítik előnyben információszerezéshez, nem a könyvtárakat. Akadályt jelent a szolgáltatások nem ismerete. Kanadai tapasztalatok még a tizenéveseknél a könyvtárosokkal való kapcsolat, vonzó programok és web 2.0 technológia, számukra megfelelő terek hiányát is felsorolják. A nehézségek ellenére az elmúlt tíz évben végzett vizsgálatok szerint a tizenévesek 70%-a volt könyvtárhasználó, de a lányok pozitívabban ítélik meg a közkönyvtárakat és használatukat, mint a fiúk.

Megállapítható, hogy a fenti vizsgálódások szerint az amerikai tizenévesek nem tekintik fő szolgáltatóknak vagy olyan helyeknek, ahová közösségi média használatért vagy oktatásért fordulhatnának. A könyvtári szakirodalom csak most kezd mélyebben foglalkozni a tizenévesekkel, a könyvtárakkal és a közösségi médiával. Egy ilyen vizsgálat tárta fel, hogy a középiskolások szívesebben használják személyes eszközeiket információkeresésre, mint az iskolai gépeket. A szerzők vizsgálata is azt mutatta, hogy a tizenévesek elavult intézménynek tartják a könyvtárat, és szívesebben használják személyes eszközeiket. Végül egy dolgozat a közösségi média könyvtári alkalmazásáról és a tizenévesek körében folytatott munka hasznosságáról az állapította meg, hogy a zöm (88%) pozitívan vélekedett erről.

Mit tárt fel a szerzők vizsgálata a tizenévesek, a könyvtárak és a közösségi média viszonyáról? Arra voltak kíváncsiak, miképpen illenek az iskolai és a közkönyvtárak a tizenévesek folyton növvő információs életébe. Több módszerrel, interjúk, fókuszcsoportok, két középiskolás csoport kérdőíves felmérése révén gyűjtöttek adatokat. Az egyik 500 fős városi, a természet- és műszaki tanulmányokban erős középiskolában, 9–12. osztályos, 30%-ában szegény, zömében (65%) kisebbségi diákok körében, illetve egy vidéki, 2500 fős, hasonló adottságú középiskolában lefolytatott vizsgálatban 158 diák, 14–18 éves korú fiú (69) és lány (89) vett részt. Csoportként erős közösségi médiafogyasztók (Facebook, Twitter) voltak. Kérdéseik több mint a fele iskolai feladatokkal kapcsolatos volt. Az eredmények az általános vélekedéssel szemben azt mutatják, nem vesztegetik idejüket a közösségi média használatával, hanem információkat keresnek és osztanak meg egymással. Ennek alapján

a könyvtárak – és mindazok, akik foglalkoznak velük – jobban segíthetik őket ebben.

Ezután a szerzők felsorolják a tizenévesek és a közösségi média viszonyáról vallott *tévhiteket* (grafikusan a <http://youthonline.ischool.drexel.edu/docs/MythsTeensAndSocialMedia.pdf> címen):

- 1.) A tizenévesek mindenről online beszélnek, a személyes viszonyok nem érdeklik őket.
- 2.) A Facebook és a többi felület elvonja a figyelmüket az iskolai feladatokról.
- 3.) A közösségi médiát felületesen használják.
- 4.) Veszélyes, ha felnőttekkel kommunikálnak online.
- 5.) Az iskolai és a könyvtári internet csak keresésre való.

A szakirodalomból és a cikkből is kiderül, hogy a tizenévesek számára gyümölcsöző a közösségi média használata. Az iskolai és a közkönyvtárak munkatársai segíthetnek a közösségi média előnyeinek kihasználásában és a veszélyek elkerülésében, és persze a felnőtt olvasóknak is, nem is szólva a tizenévesek körüli tévhitek eloszlatásáról.

A felmérést az *Institute of Museum and Library Services* támogatta. A cikk végén bőséges irodalomjegyzék olvasható.

(Murányi Lajos)

124/2016

BOYCE, Crystal M.: Secret shopping as user experience assessment tool. – Bibliogr. *In: Public services quarterly*. – 11. (2015) 4., p. 237-253.

Az áruház vásárló mint az olvasói tapasztalatok értékelésének eszköze

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Hatékonyság; Olvasószolgálat

Az Illinoisi Felsőoktatási Könyvtárosok etnográfiai kutatási (ERIAL) adatai a 2008–2009. tanévben azt jelezték, hogy a diákok egyre ritkábban veszik igénybe a tájékoztatási szolgálatot. Az *Illinois Wesleyan University The Ames Library* (Bloomington) munkatársa által lefolytatott kutatás előtt és alatt az esti órákban, valamint szombat–vasárnap több óráig oktató könyvtárosok látták el a tájékoztató szolgálatot, míg az egyetem szélén található IT pult állandóan szolgáltatott. Aztán lehetőség nyílt e két szolgálati pont kombinálására, hogy a leginkább keresett IT támogatást hétvégén is biztosítani tudják, az oktató

könyvtárosok pedig telefonos szolgálatot látnak el. Helyükre diákalkalmazottak kerültek. A kölcsönző és a tájékoztató/IT pult 15 méterre van egymástól.

Addig az olvasók elégedettségét felméréssel vizsgálták, s két év adatai alapján tudták, mikor és miért fordulnak a használók tájékoztatásért, de semmit sem tudtak az elégedettségükről. Az álruhás ügyfél módszer jól ismert az üzleti és marketing gyakorlatban, és a szolgáltatások kialakításában és értékelésében alkalmas a használóközpontú megközelítésre, mivel a szolgáltatás minőségére fókuszál, de másképp lehet vele a minőség értékét meghatározni a kapott válaszok pontosságára, a használó általános tapasztalataira vagy ezek kombinációja összpontosítva.

A könyvtár egyik olvasói tapasztalatokkal foglalkozó csoportja a földszinti szolgáltatási pontokat kívánta értékelni, hogy ennek alapján mind a szolgáltatást, mind az ott dolgozók képzését javíthassa, s a kapott eredményt a többi módon szerzetekkel is össze tudja vetni. A kísérleti fázisra 2014 tavaszán, a vizsgálatra októberben és novemberben került sor.

A kérdés szakirodalmának áttekintése után a szerző a vizsgálat módszertanát fejti ki. A résztvevők két csoportból álltak, álruhás olvasókból és a szolgálati pontok alkalmazottaiból. Mindenkit tájékoztattak a várható projektről, az álruhások pedig rövid képzésen vettek részt. Megkapták a felteendő kérdések listáját – ezekből 2–2 volt választható – és az értékelési űrlapot. (A kérdéseket és az űrlapot a szerző egyaránt közli.)

A kérdéseket különböző napokon és napszakban tették fel a kérdezők, és az eredmények ismertetése során a szerző részletesen elemzi őket, a válaszfajtaikat táblázatokkal szemlélteti.

A módszer feltűnésmentes értékelést kínált, mely kevés erőfeszítéssel gazdag eredményt hozott. A szerző tizenegy álruhás olvasó – egyetemi oktatók, könyvtárosok és diákok – segítségével megállapította azokat az elégedettségi trendeket, melyeket olvasóként a két pontnál tapasztaltak. A kutatás a használói elégedettségre fókuszált, nem a diákalkalmazottaktól kapott válaszok milyenségére. Az álruhás olvasók zöme nagyon meg volt elégedve. A szerzett tapasztalatok alapján módosítják majd a diákalkalmazottak felkészítését, és a tájékoztató pult is átkerül a 3. szintre.

(Murányi Lajos)

125/2016

GREEN, Harriett E. – FLEMING-MAY, Rachel A.: Humanities librarians and virtual verse : changing collections and user services for online literature. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 4., p. 457-465.

Digitális versek a könyvtárban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Igény; Költészet

A *Virtual Verse in the Library* (Virtuális költemények a könyvtárban) projekt keretében nyolcvanhat, különböző amerikai egyetemeken dolgozó, humán tudományi könyvtárost kérdeztek a digitális publikálásnak a költészet fogadtatására, megtalálhatóságára, a hozzáférésre és a megőrzésre gyakorolt hatásáról.

Irodalom szakon tanuló hallgatók, oktatók és a kutatók egyre nagyobb számban keresik, olvassák, a kiadók pedig egyre gyakrabban adják ki online formában a költeményeket. Mindeközben még a nyomtatott művek dokumentálása is egyenetlen. A szerteágazó és gyors online környezetben a művek nyomon követésére a meglevő információs eszközök még inkább elégtelenek. A versgyűjteményeket a felhasználói igényekhez kell igazítani, viszont ahhoz, hogy minél teljesebb gyűjtemények jöjjenek létre, számos helyen kell keresni a költeményeket, és onnan összegyűjteni őket. A csak online formában létrejött műveket meg kell őrizni többek között azért is, mert már most is sok nem érhető el közülük. Az irodalom és a technológia között dinamikus kapcsolat van, amely befolyásolja a művek befogadását. A webes publikálás azonban kétélű eszköz, mert a minőségi írásoknak az eddiginél szélesebb nyilvánosságot biztosít, miközben ugyanezek a művek könnyen el is tűnhetnek, ha nem javul az archiválás.

A felmérés válaszadóinak 68%-a egyetértett azzal, hogy szüksége volna az online versek indexére. Azt is javasolták, hogy hasznos lenne valamilyen besorolási rendszer vagy tematikus lista kialakítása. Lehetséges volna a versek adatait meglevő discovery rendszerekbe integrálni.

(Koltay Tibor)

126/2016

JONES, Glenda Flanagan [et al.]: Are serials worth their weight in knowledge? : a value study. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 578-582.

Megfelelnek-e a folyóiratok a tudásban betöltött súlyuknak?

Egyetemi oktató; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat; Szolgáltatások használata

A kutatók kvalitatív méréseket használtak az érték meghatározására a *Sam Houston State University* (Texas) nyomtatott és elektronikus folyóiratai esetében. Megvizsgálták az oktatók alapvető tevékenységeit – azaz a kutatást, publikálást, a tantárgyi kurzus előkészítését és fejlesztését, a szolgálatot és az egyéni érdeklődési kört –, és meg is kérdezték, mennyire segítették a könyvtári folyóiratok e fontos tevékenységeket. A felmérés eredményeit két nagy főiskola (Pedagógiai és Büntetőjogi) oktatóinak küldték el, melyek megerősítették az elektronikus folyóiratoknak a kutatásban, publikálásban és az oktatásban játszott fontos szerepét a nyomtatott periodikákkal szemben. Számos válaszadó arról számolt be, hogy soha nem használt nyomtatott folyóiratot alapvető tevékenységeihez, de az utóbbi időben használt elektronikus periodikát. A nyomtatott folyóiratok gyűjteménye csak kisebb mértékben segített az alapvető tevékenységekben, míg az elektronikus folyóirat-gyűjtemény jóval nagyobb mértékben. A legtöbb válaszadó arról számolt be, hogy lemondaná egyéni érdeklődését szolgáló előfizetéseit, ha a könyvtár elektronikus hozzáférést biztosítana ezekhez.

(Autoref.)

127/2016

MILLS, Alexandra: User impact on selection, digitization, and the development of digital special collections. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 21. (2015) 1-3., p. 160-169.

A használói igények figyelembevétele a digitalizálандó anyagok kiválasztásában, a digitalizálásban és a külön-gyűjtemények fejlesztésében

Állományalakítás; Digitalizálás; Használó; Igény

A hozzáférés, a használói igények kielégítése, az eredeti dokumentumok használatának csökkentése, a hosszú távú megőrzés kívánalma, valamint az intézményi célok teljesítése mind fontos és gyakorta

hangoztatott érvek a digitalizálás mellett. A digitalizálандó dokumentumok kiválasztásába a könyvtárak gyakran bevonják a használóikat is, hogy biztosítsák az így közzétett tartalmak használatát.

A válogatásnál már meglévő gyűjteményünk tartalmaiból kell kiindulni (ebben különbözik a munka a deziderálástól), és számos szempontot figyelembe venni. Az online elérhetőség hatékonyabban elégíti ki a használói igényeket; a digitális másolatok megléte csökkenti az eredeti használatát; az eredeti értékét jelzi, hogy digitális hozzáférést is biztosítunk; a digitális másolattal megszűnnek a korlátok, amelyek miatt az eredetit esetleg nem lehetett korábban használni. Ezen túl politikai, gazdasági és kereskedelmi motivációi is lehetnek a digitalizálásnak. A leggyakrabban a digitalizálандó anyagokról azonban ad hoc jelleggel döntenek.

A használók elvárásainak meghatározása történhet konzultációval, a kért adatok, a referensz kérdések elemzésével, webes mérésel. Közvetlen visszacsatolást jelent a digitalizálás kérésre (digitization-on-demand), amikor biztosak lehetünk abban, hogy használatba veszik a digitalizált tartalmakat. Az e-könyv kérésre (e-Books-on-Demand) modellben a használó anyagilag is hozzájárul a digitalizálás költségeihez. A szkennelés kérésre (scan-on-demand) modell azt feltételezi, hogy az egyszer már igényelt tartalmakat vélhetően újra fogják majd igényelni, amelyeket egy digitális repozitóriumból, a szurrogátumok segítségével vissza lehet keresni.

A digitálisan elérhető anyagok megváltoztatták a használók mellett a legtöbb szereplő (kutatók, szerzők, finanszírozók) elvárásait is, akik egyre inkább számítanak rá, hogy egy-egy dokumentumot elérhetnek online is. Ez az elvárás a közösségi finanszírozást segíti elő.

Nem bízhatjuk azonban a digitalizálандó tartalmak kiválasztását teljes mértékben a felhasználókra. Az igények felismerését követően az intézménynek újra kell értékelnie a kiválasztott tartalmakat. Meg kell vizsgálnia, hogy valóban szükség van-e a digitalizálására, azaz nem csak nagyon elszigetelt igényről van-e szó. A használói igények mindenképpen szubjektív véleményt jelentenek. Ha digitalizálандónak ítéljük, akkor is tudnunk kell, hogy nem védi-e a tartalmat szerzői jog, illetve nincs-e rajta más korlátozás.

A használói igények ismerete és figyelembevétele nagyon fontos, ugyanakkor a digitális gyűjteményeknek ezen túl tükröznie kell az intézmény küldetését és az általa megfogalmazott prioritásokat is.

(Tóth Máté)

128/2016

O'NEILL, Kimberly L. – GUILFOYLE, Brooke A.: Sign, sign, everywhere a sign : what does „reference” mean to academic library user?. – Bibliogr. *In*: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 4., p. 386-393.

Mit jelent az egyetemi könyvtár felhasználói számára a tájékoztatás szó?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használati szokások; Referenz

A Regis Egyetem (Denver, Colorado) könyvtárában kérdőíves felmérést készítettek arról, hogy a felhasználók miként használják a könyvtárat, és mit jelent számukra a *tájékoztatás* szó. A 436 válasz közül 173 az alapképzésben, 49 a mesterképzésben tanuló hallgatótól, 182 oktatótól, 21 egyetemi dolgozótól és 11 városi felhasználótól érkezett.

A felhasználók 79,4%-a a könyvtár weboldalát látogatta, míg a személyes használat 70,5% volt. A távoli használatban az oktatók, a személyes használatban az alap- és mesterképzés hallgatói jártak élen. A használat száma a többség (32,5%) esetében havi 2–5 alkalom volt. Könyvtárosi segítséget az oktatók 67,6%-a kért, míg ez az arány a hallgatók esetében 52,6% volt, ami valószínűleg azzal is magyarázható, hogy az oktatók bevonják a könyvtárosokat bizonyos tárgyak oktatásába.

Az újjászervezett tájékoztató pult fölé a „Research Help” felirat került, mivel ez fejezi ki a legjobban a tájékoztatásnak a kutatást (irodalomkutatást) segítő funkcióját, figyelme véve azt is, hogy a felhasználók körében ez a két szó volt a legnépszerűbb, bár szorosan mögöttük ott szerepelt a „reference” is.

(Koltay Tibor)

129/2016

PEEKHAUS, Wilhelm – PROFERES, Nicholas: How library and information science faculty perceive and engage with open access. – Bibliogr. *In*: Journal of information science. – 41.(2015) 5., p. 640-661.

Hogyan értékelik és használják a nyílt hozzáférést a könyvtári tanszékek oktatói?

Felmérés; Hozzáférhetőség; Oktató -könyvtárosképzésben; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány annak a felmérésnek az eredményeit ismerteti, amelyet észak-amerikai könyvtári tanszé-

kek oktatóinak körében végeztek a nyílt hozzáférésű tudományos publikálással kapcsolatos ismereteikről, véleményükről és tapasztalataikról. A tanulmány rávilágít, hogy a nyílt hozzáférés iránti elköteleződés az oktatói rangsorral és azzal hozható összefüggésbe, milyennek érzékelik az egyetem ún. tenure and promotion (kb. előléptetési és támogatási) bizottságának értékelését a nyílt hozzáférésű publikációkról. Az előléptetési és támogatási rendszer vélt korlátainak hatása a könyvtári tanszékek oktatóinak nyílt hozzáférésű publikálási attitűdjére bizonyos módon más tudományterületeken is tapasztalható volt. Azonban azok, akik maguk is elkötelezettek a nyílt hozzáférés iránt, hajlamosak kedvezőbben értékelni az ily módon publikált műveket, mint azok, akiknek nincs ilyen publikálási tapasztalata, és hasonlóan hajlamosak azt hinni, hogy az előléptetési és támogatási bizottságok is kedvezően értékelik ezeket a publikációkat. Mindazonáltal míg általánosságban elmondható, hogy a nyílt hozzáféréssel szerzett tapasztalatok csökkentik az aggodalmakat arra vonatkozóan, milyen hatást gyakorolhat ez a típusú publikálás a karrierlehetőségekre, a könyvtári tanszékek oktatói körében még mindig nagy a bizonytalanság a nyílt hozzáférésű publikálással kapcsolatban.

(Autoref.)

130/2016

THOMAS, Brittney [et al.]: The design and assessment of the learning commons at the University of Iowa. – Bibliogr. *In*: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 804-813.

Tanulási köztér kialakítása és értékelése az Iowai Egyetemen

Berendezés; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtárárterület -egyetemi, főiskolai; Szolgáltatások használata

Az egyetemi könyvtárak az egyetemi forrásokkal való találkozás és a közös munka színhelyeivé váltak, és a felsőoktatási intézményekben dolgozó könyvtárosok sokféle tevékenység befogadására alkalmas, rugalmas környezetet próbálnak létrehozni. Az Iowai Egyetem a központi könyvtár első emeletén tervezte meg és alakította ki a tanulási közteret (*learning commons*) különféle, csoportos tanulásra alkalmas helyiségekkel és számítástechnikai eszközökkel. A használati adatok értékelése azt mutatja,

hogy az elsőéves hallgatók kb. 75%-igénybe vette már a tanulási köztér szolgáltatásait. A műszaki és gazdaságtudományi kar hallgatóival összehasonlítva a bölcsészettudományi kar hallgatói nagyobb százaléka számolt be a tanulási köztér használatáról, ami arra enged következtetni, hogy az informális tanulási környezet e tudományág tanulóinak jobban megfelel. A leggyakrabban említett ok, amiért nem használják a tanulási közteret az volt, hogy már van kedvenc helyük a tanulásra. Minél inkább vélték úgy a diákok, hogy a tanulási köztérben használhatják laptopjukat és jobban tudnak koncentrálni, annál inkább elégedettek voltak általánosságban a tanulási köztérrel. A szerzők elemzik a kutatás hatásait más olyan intézményekre, amelyek hasonló tanulási környezet kialakítását tervezik.

(Autoref.)

Lásd még 95

Olvasás

131/2016

KANN-RASMUSSEN, Nanna – BALLING, Gitte: Every reader his book – every book its reader? : notions on readers' advisory and audience development in Danish public libraries. – Bibliogr. **In:** Journal of librarianship and information science. – 47. (2015) 3., p. 242-253.

Minden olvasónak a maga könyvét – minden könyvnek a maga olvasóját? Néhány gondolat az olvasási tanácsadásról és a közösségfejlesztésről dán közkönyvtárakban

Felmérés; Irodalompropaganda; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés

A könyvtárak gyűjteménye már nem számít a legfőbb vonzerőnek, ezért új megoldásokat kell keresniük. Az egyik stratégia új és meglepő megoldással fókuszál az olvasásra és az irodalomra. A cikk az olvasási tanácsadás és a közösségfejlesztés között működő tevékenységek megértéséhez kíván hozzájárulni, amit a hat dániai megyei könyvtár 13 vezetője és dolgozója véleményének és gondolatainak elemzésével ér el. Az interjúkat egy olyan modell segítségével elemzik a szerzők, melyek három koncepciót ötvöznék, a kultúrpolitikát, az új közösségi vezetést és a szakmai gondolkodást. Az eredmények azt mutatják, hogy

a dán könyvtárosoknak az olvasási tanácsadásról és a közösségfejlesztésről vallott nézetei egyensúlyban vannak a tapasztalatból és jogosultságból eredő alapok, valamint a felhasználó-központúság között. A felhasználók orientálása és az olvasói tapasztalatokra irányuló fókusz olyan helyzetet teremtett, melyben a szenvedély, elkötelezettség és lelkesedés a könyvtárosi munka központjába került, támogatja és irányítja tevékenységeiket. A tartalomválasztás és a megcélzott olvasói csoportok tekintetében azonban a stratégiának megvannak a korlátai. A közösségfejlesztés – ha odaadásra és tapasztalatra épít – eredményes azon felhasználók számára, akik olyanok és úgy gondolkodnak, mint a könyvtárosok.

(Autoref.)

Használók képzése

132/2016

BODEN, Katherine – TASHJIAN, Karisa: ALL access : adult education and digital literacy for workforce development in public libraries **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 10., p. 26-31.

Felnőttoktatás és digitális műveltség a munkaerőképzésért a közkönyvtárakban

Felnőttoktatás; Használók képzése; Információs műveltség; Közművelődési könyvtár

2013 novemberében beérett a könyvtárak és a felnőttoktatással, a segítő technikákkal írás, olvasás, számítógép-hozzáférés stb.), a digitális műveltséggel és a munkaerő képzésével foglalkozó szervezetek együttműködése: kétéves, 500 ezer dolláros támogatást (*National Leadership Grant*) kaptak az IMLS-től (*Institute of Museum and Library Services*), és megszületett az *Adult Lifelong Learning (ALL) Access* program. Ennek célja az, hogy a könyvtárak felnőtt olvasóik különböző igényeit kielégítsék a felnőttoktatás és a munkaerő-fejlesztés integrálása révén. A hátrányos helyzetű csoportok – fogyatékkal élők, írástudásban és digitális műveltségben és az angol tudásban kevésbé járatosak – igényeire fókuszál különböző intézmények bevonásával. Az új munkaerő-megújítási és munkahely-teremtési törvény (WIOA) figyelembevétele és alkalmazása révén két kísérleti programot indítottak két Rhode Island-i vá-

rosi könyvtárban (Providence, Cranston). Azért esett rájuk a választás, mert ebben az államban volt ekkor a legnagyobb a munkanélküliek aránya (8,4%), és köztük is a spanyol nyelvű népessége (20,3%); a lakosság 13%-a nem végzett középiskolát, 4%-uk nem vagy nem jól tud angolul, és nehezen jut munkaerőképző lehetőségekhez. A felnőttoktatást biztosítóknál hosszú várólisták vannak, és a számítógép-alapú GED (General Education Development = általános oktatásfejlesztés) folyamat bevezetése óta drámai módon csökkent azok száma, akiket beiskoláztak. Ezért fontos a végbizonyítvány, munkatapasztalat megszerzéséért folytatott informális, használóközpontú tanulás, és itt kap szerepet az ALL Access program, melynek négy célja van:

- 1) az oktatás és a munkaerő-szolgáltatás előtt álló akadályok leküzdése,
- 2) az állam területén az online felnőttoktatás és a munkaerő-fejlesztés meglévő forrásainak fejlesztése, bővítése és javítása,
- 3) hatékony modellek létrehozása a felnőttek számára oktatásra, munkaerő-szolgáltatásra és ezek támogatására a könyvtárakban,
- 4) adatokon alapuló mintát készíteni a könyvtáraknak a felnőttoktatásban és munkaerőképzésben játszott szerepére.

A cikk fő része a tervezéssel, a folyamatok értékelésével, majd az ingyenes ALL Access szolgáltatásokkal foglalkozik, így a tanulási tér létrehozásával Providence városi könyvtárában, a C[omputer]–Lab létrehozásával Cranston könyvtárában, a Rhode Island-i tanulási portál (rresourcehub.org) használatával, a személyes technológiai témájú foglalkozások megvalósításával, állasklubok kialakításával, iPad/iPhone-klubok létesítésével, felfedező állomás kialakításával és a *Northstar Digital Literacy Assessment* nevezetű, számítógépes bizonyítvány megszerzésével. Szó esik a szolgáltatások értékeléséről, majd az eredményekről is.

A szerzők a két év alatt 400 tanulóval találkoztak, akiknek zöme (82%) 25 és 65 éves közötti volt (63% angol anyanyelvű és 53% munkanélküli volt). A résztvevők felének könyvtáros ajánlotta a programot, de baráti vagy családi javaslat is akadt (13%). A résztvevők 99%-a rendkívül elégedett volt az elsajátított ismeretekkel és a megszerzett készségekkel. A szerzők ezután tanácsal szolgálnak a program megismétléséhez, majd a jövő kilátásaival zárják írásukat. Az ALL Access már lassan univerzális fogalomává vált, a szolgáltatások folyamatosan fejlődnek. Rhode Island 70 településén 48 könyvtárban állami szintű

együttműködés folyik. A könyvtárakban olyan tanulási terek integrált hálózata jön létre, melyben munkaerő-fejlesztési és felnőttoktatási tevékenység folyik. (A honlap a <http://allaccessri.org/> címen található.)

(Murányi Lajos)

133/2016

KIVILUOTO, Johanna: Information literacy and digital natives : expanding the role of academic libraries. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 308-316.

Az információs műveltség és a digitális bennszülöttek: az egyetemi könyvtárak szerepének kiterjesztése

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése; Ifjúsági olvasó; Információs műveltség

A felsőbb éves középiskolások média- és információs műveltségi készségeinek fejlesztése középponti kérdés Finnországban. Ezeknek a generációknak a könyvtári szolgáltatásokat a közkönyvtárak nyújtották, de az egyetemi könyvtáraknak is részt kell vennie benne, mivel munkatársaik rendelkeznek a szükséges szakértelemmel és digitális eszközökkel.

Lahti városában működik a Közös Felsőoktatási Könyvtár, amely együttműködik a régió középiskolaival és felsőoktatási intézményeivel, média- és információs műveltségi oktatást szervez minden oktatási szint tanulóinak és az ott dolgozó munkatársaknak. A digitális bennszülöttek oktatása természetesen kihívásokat jelent. Fontos azonban tudnunk, hogy nincs arra bizonyíték, hogy lenne egy homogén, az információs és kommunikációs technológiát (IKT) hatékonyan használó generáció. Az oktatásnak sokkal inkább azt kell alapul vennie, hogy heterogén csoportokról beszélhetünk, amelyekben a technológia-használati és az általános információs készségek nagy eltéréseket mutatnak. Meg kell viszont határozni, hogy mely képességekkel kell a tanulóknak rendelkezniük, mielőtt megkezdik a média- és információs műveltségi képzéseket, amihez azokat össze kell hangolni az oktatási intézmények tanterveivel.

Egyre több a bizonyíték arra, hogy a felsőoktatásba bekerülő diákoknak nincsenek sajátos igényei az új technológiáknak az oktatásban való hasznosításával kapcsolatban, viszont egyértelműen a technológiai eszközök mérsékelt használatát részesítik előnyben. A tanulók viszonya az új technológiákhoz kettős értékrendet mutat, amelyben különbség van a szórakozás és a tanulás között. Az internetet könnyű,

felhasználóbarát és szórakoztató eszköznek tekintik, viszont úgy gondolják, hogy a „komoly” tanulás megköveteli a könyvek használatát, mivel az internetezést felületes elfoglaltságnak látják. Számukra nehézséget jelent a megfelelő keresőkérdések megfogalmazása és a találatok elemzése. Gondot okoz nekik annak megértése, hogy miként működnek a keresőmotorok, továbbá nem rendelkeznek az információ értékeléséhez szükséges készségekkel sem.

Ezt is figyelembe véve a könyvtárosok feladata egyre kevésbé az, hogy kész válaszokat adjanak, viszont be kell tölteniük az információs készségekhez kötődő oktató és tanácsadó szerepet. A Közös Felsőoktatási Könyvtár ennek szellemében kínálja az Információs Készségek Klinika (IKK) szolgáltatást, amely személyes és testre szabott formában segít az adatbázisok és az információ értékelésében, a források megtalálásában és a hivatkozásban. Ez a szolgáltatás különösen a szakdolgozatok írásakor népszerű az alapképzéses hallgatók körében. A könyvtár digitális gyűjteményeinek használatára bátorít az új, Masto-Finna kataló-

gus, amely a korábbi sokféleséggel szemben egyetlen interfészt kínál.

A régió kistelepüléseit látogatja a LINKKU nevű nem hagyományos könyvtárbusz, hanem okos busz, amely egészségügyi, fogászati célokra, számos információs és kommunikációs technológiai eszközzel felszerelt osztályteremmé vagy mozgó szavazóhelyiséggé alakítható át. Modern tanulási környezetet nyújt, hozzáférést kínál a könyvtár adatbázisaihoz, és helyet ad az IKK média- és információs műveltségi kurzusainak. Az oktatásba bevonják a ROX nevű digitális szerepjátékot, amelyben a diákok a kutató, a vegyész vagy a történész „bőrébe bújva” kerülnek a virtuális információs szakemberekkel kapcsolatba, és próbálnak ki különböző keresési és információértékelési stratégiákat. Az INTACT háborús játék pedig a tudományos viták világába vezeti be őket.

(Koltay Tibor)

Lásd még 120

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

134/2016

MAŽARIOVÁ, Katarína: Slovenská Národná Knižnica úspešne ukončila projekt digitalizácie In: Knižnica. – 16. (2015) 4., p. 3-6.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár sikeresen befejezte a digitalizálási projektet

Digitalizálás; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár; Patriotika

A Szlovák Nemzeti Könyvtár 2015. szeptember 30-án sikeresen lezárta *Digitális Könyvtár és Digitális Archívum* (a továbbiakban DIKDA) projektjét. A célokat nemcsak teljesítették, hanem a tervezett ob-

jektumok számát 121 938 darabbal meg is haladták. Ez „nagy ugrás volt a digitális jövőbe” – mondta a nemzeti könyvtár igazgatója, *Katarína Krištofová*. A digitalizálási központ ünnepi eseményén a kulturális miniszterrel együtt részt vettek a pályázat és a kulturális tárca közreműködői, a közgyűjtemények és a Zsolna megyei önkormányzat képviselői. Az Európai Digitális Könyvtárat a Hágából érkezett vendég képviselte. A DIKDA a szlovák írott kulturális örökség legnagyobb digitális projektje volt, mely európai és világviszonylatban is egyedülálló. (Az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a Szlovák Köztársaság társfinanszírozásában valósult meg.)

A projekt 2012 márciusában kezdődött 40 millió euró vissza nem térítendő támogatással, és 2015 szeptemberében fejeződött be (2020-ig tartó fenntartással). A fő cél 2 527 400 szlovák tárgyú mű digitalizálása – a konzerváló–digitalizáló központ infrastruktúrájának

kialakítása mellett. A nemzeti könyvtárból 1 millió 260 ezer könyvet, a nemzeti levéltárból 1 267 400 dokumentumot digitalizáltak. Az infrastruktúra keretében csúcstechnológiás speciális műhely jött létre a könyvek digitalizálására, kémiai tisztítására és restaurálására. Ezzel függött össze a nemzeti könyvtár központi raktárrészeinek a megújítása is.

A projekt megvalósításában 172 új munkahely létesült a meglévő 211 mellé, így összesen 400 fő vett részt benne. A projekt befejezése után 72 fő maradt a nemzeti könyvtárban, és további munkatársak a nemzeti levéltárban. A könyvtár a következő öt évben is folytatja majd az írott kulturális örökség digitalizálását; a végső cél a teljes szlovák anyag digitalizálása (Szlovákia területén, szlovák nyelven, szlovák szerzőtől megjelent vagy szlovák vonatkozású dokumentumok).

A csúcstechnológia megvalósítása során a könyvtár új adatközpontot és szerverparkot kapott. A digitalizálási munkafolyamatra hatalmas szoftverrendszert implementáltak, mely a dokumentumok követésével kísérte a munkafolyamatokat a tisztítástól és konzerválástól kezdve a szkennelésen, digitális képalkotáson át az optikai szövegfelismerésig, a kimenő sztenderd adatsomag-struktúrákig. A folyamatokat 22 professzionális szkennelvel végezték, melyek naponta több tízezer oldalt másoltak le, és tettek alkalmassá a teljes szövegű visszakeresésre.

2014-ben a központi raktár három szintjét felújították, a légkondicionált helyiségekbe 2015 májusától költöztették vissza a digitalizált dokumentumokat. 860 ezer dokumentumot költöztettek ki a felújításkor. A digitalizált dokumentumok 30%-a vált hozzáférhetővé a hazai és külföldi használók számára a www.slovakiana.sk új oldalán. A szerzői jog függvényében ingyen vagy minimális díjazásért lehet elérni az anyagok jelentős részét. A projekt honlapján (www.dikda.eu) a hasznos tudnivalók mellett a katalógus is megtalálható. A szerzői jogilag védett dokumentumok online hozzáférése korlátozott, azok csak a könyvtár tereiben érhetők el. Az olvasók már felfedezték a projekt előnyeit, százéves újságokat lapozgathatnak, olvashatnak, és megnézhetik a digitalizálásról szóló filmet is.

(Prókai Margit)

Lásd még 109, 127

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 126

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

135/2016

YANG, Le – HENRY, Cynthia L.: How ARL academic libraries present open web resources : a proposed solution to address discoverability. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 629-635.

Hogyan prezentálják az ARL könyvtárak a nyílt webes forrásokat – javaslat a kereshetőségre

Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Web

Az internetes nyílt webes források egyre fontosabbak a tudományos közösség számára, és egyre gyakrabban hivatkoznak rájuk a tudományos közleményekben. A felsőoktatási könyvtárak dolgozói továbbra is értékelik és gyűjtik azokat a nyílt webes forrásokat, amelyek fontosak a tudományos közösség számára kutatásaik miatt. A dolgozat azt elemzi honlapjaik alapján, hogyan gyűjtik, prezentálják és teszik kereshetővé az ARL felsőoktatási könyvtárai a nyílt webes forrásokat, és megállapítja, hogy mindegyik gyűjti az értékes nyílt webes forrásokat, és ezeket be is mutatja tematikus kutatási útmutatóiban. A tanulmány azt is megállapítja, hogy az ARL néhány könyvtára keresőmezőket vezetett be az összegyűjtött nyílt internetes források jegyzéke számára, de csak a könyvtár honlapján elérhető források leírásait vagy címeit lehet keresni. Egyik könyvtár sem teszi kereshetővé a nyílt webes források tartalmát vagy teljes szövegét a honlapján. Az eredmények alapján a tanulmány azt javasolja, hogy foglalkozzunk a nyílt webes források gyűjtésének a kérdéseivel, és azzal, hogyan tehető kereshetővé ezen internetes források tartalma vagy teljes szövege.

(Autoref.)

Lásd még 90, 93, 105, 109, 119, 125, 126

Információ- és kommunikációs technológia

136/2016

HANDY, Stephanie: Considering RFID? : consider this
In: Computers in libraries. – 34. (2014) 9., p. 19-22.

Mire ügyeljünk az RFID rendszer bevezetése során?

Gazdaságosság -könyvtárban; Információtechnológia; Tervezés

Az RFID (Radio Frequency IDentification), vagyis a rádiófrekvenciás azonosító rendszer bevezetése lehetőséget ad a könyvtári intézményben zajló munkafolyamatok átfogó korszerűsítésére. Míg korábban az RFID alkalmazását szinte kizárólag a közművelődési könyvtárakkal hozták összefüggésbe, mára a felsőoktatási és szakkönyvtárak tekintetében is egyre népszerűbb. Összességében mégis igen kevés könyvtár vezette be.

2007 és 2009 között ugyan drámai növekedésről beszélhetünk – 600-ról 900-ra emelkedett, majd 2012-re hozzávetőleg elérte a 3000-et az RFID-t használó könyvtári intézmények száma a világon –, a jelenlegi felmérések azt mutatják, hogy az amerikai könyvtáraknak csak kevesebb mint 10%-a használ rádiófrekvenciás azonosító rendszert. Holott az RFID nem egy újszerű technológia, Harry Stockman egy 1948-as értekezésében ír róla először („Communications by means of reflected power”). Néhány évtizeddel később, 1998-ban már felmerült a technológia könyvtári alkalmazásának lehetősége is, egy évre rá pedig előbb a Rockefeller Egyetem, majd a michigani Farmington Községi Könyvtár is használni kezdte. Az RFID számos előnnyel bír, elsősorban a kölcsönzés, az állomány megőrzése és a leltározás tekintetében, azonban az RFID-t használó intézmények példájából okulva érdemes figyelembe venni néhány különösen fontos szempontot.

Először is számolni kell a rendszer bevezetésének és hosszú távú működtetésének költségeivel, melyek ma már sokkal megfizethetőbbek, mint korábban. Ennek ellenére számos intézmény még ma sem engedheti meg magának. A különféle dokumentumokba ragasztható „tag”-eken, más néven címkéken kívül egyéb technikai berendezésekre (antennára, író-leolvasó készülék(ek)re, szoftverekre és nem utolsósorban megfelelő informatikai háttér-infrastruktúrára) is

szükség van. Egy hordozható RFID-olvasó ára 5–10 ezer dollár, de a teljes beruházás ennél jóval többbe kerül, hiszen a teljes gyűjtemény és a későbbiek folyamán vásárolt dokumentumok címkézését is tekintetbe kell venni. A tagek ára fokozatosan csökkent, mégis érdemes takarékoskodni, a CD-hez és DVD-hez való speciális tagek ugyanis extra kiadással járnak. A beruházás költségét az is befolyásolhatja, hogy a rendszer forgalmazója vagy a könyvtár munkatársai végzik a dokumentumok címkézését. Amennyiben a második lehetőséget választjuk, alaposan át kell gondolni, hogy milyen módon illeszthető e munka a többi munkafolyamat közé úgy, hogy ne hajszoljuk túl a könyvtárosokat, de zavartalan legyen a megszokott munkamenet. Nagyon fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a befektetett pénz és munkaóra várhatóan mikorra térül meg, és mit is értünk megtérülés alatt. (Például egy nagy és értékes dokumentumokat tartalmazó gyűjtemény esetében a biztonság már önmagában is hozzáadott értéknek minősül.)

A gyűjtemény címkézését alaposan meg kell szervezni. Alapvetően két lehetőség áll rendelkezésünkre: 1. teljesen bezár a könyvtár, 2. nyitva tartás mellett bizonyos mennyiségű szabad munkaerővel szakaszosan végezzük el a munkát. (Utóbbi esetben bizonyos állományrészek hozzáférhetetlenek lesznek, a kikölcsönzött művekre pedig várni kell, címkézésük csak a visszahozataluk után realizálódhat.) Konzorciumi könyvtárak esetén tisztázni kell, mely intézményeket érinti a változás, és milyen arányban kell megosztani közöttük az átállásra fordítható pénzügyi keretet. Az új rendszerre való átállás tehát komoly koordinálást igényel. Átgondolt, jól megszervezett munkafolyamatok esetén is támadhatnak zavarok, ezért fontos a tervezés és tesztelés az RFID bevezetése során. Végül az RFID használatával kapcsolatos képzésekről se feledkezzünk meg. A könyvtár dolgozóin kívül az olvasókhoz is el kell juttatni a szükséges információkat. Ez történhet brosúrákkal és online elérhető segédletekkel, oktatóvideókkal is. Ha kellő figyelmet fordítunk a képzésre, jócskán csillapíthatjuk a rendszer talpra állását követő időszak kezdeti nehézségeit.

(Tóth Béla István)

Lásd még 95

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtáráépítés, -berendezés

Lásd 130

Számítógép-szoftver

137/2016

GOLDSCHMITT, Regina: JournalTouch : Open-Source-Tool für die digitale Zeitschriftenheftauslage. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 3., p. 342-349. Res. angol nyelven

**JournalTouch – nyílt forráskódú szoftver a folyóiratszá-
mok digitális megjelenítéséhez**

Elektronikus folyóirat; Szoftver

Egyre több könyvtár vált a nyomtatotttól az elektronikus folyóiratok előfizetésére, üresen hagyva ezáltal az új folyóiratszámok helyét a polcon. A nyomtatott számok hiányában olvasók is elmaradnak, és kiürül egy hagyományos szolgáltató és népszerű találkozási hely. A *JournalTouch* egy olyan alkalmazás, amely megváltoztathatja ezt a képet. Az érintőképernyő segítségével a JournalTouch vonzóvá és intuitívvá teszi az elektronikus folyóiratok elérését. A használó tájékozódni tud a legfrissebb cikkekről, és elküldheti saját készülékére. A JournalTouch nyílt forráskódú eszköz, amelyet az érdeklődők maguk is továbbfejleszhetnek.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

138/2016

FRISCHMUTH, Frank – SCHAUERTE, Günther: Deutsche Digitale Bibliothek – eine erste Bilanz 2011–2015 In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 62. (2015) 5., p. 232-237.

Res. angol nyelven

Német Digitális Könyvtár – az első mérleg 2011–2015

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kulturális örökség; Portál

A *Német Digitális Könyvtár* (DDB) az interneten keresztül hozzáférést nyújt Németország kulturális és tudományos örökségéhez, amelynek keretében német múzeumok, könyvtárak, levéltárak, műemlékvédelmi intézmények, médiatékák és kutatóintézetek digitális anyagait ingyenesen elérhetővé teszi a hálózaton. Könyvek, levéltári dokumentumok, képek, szobrok, zeneművek és más hangzó dokumentumok, filmek és kották milliói találhatók meg egy központi portálon. A tartományok és a szövetség által támogatott közös projektként indulva a DDB közben már túljutott a felépítés szakaszán. A kétszáz partner közel 17 millió tételével, modern használói felületével, az Európának való szállításaival és a német és európai nyilvánosság tudomásával és növekvő használatával elérte legfontosabb céljait. A cikk információkat közöl a kiinduló ötletéről, a megvalósításról, valamint a DDB eddig elért eredményeiről, majd kitekint a 2015 utáni feladatokra és fejlesztésekre.

(Autoref.)

Lásd még 139

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

139/2016

BONN, Maria: Maximizing the benefits of open access : strategies for enhancing the discovery of open access content. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries news. – 76. (2015) 9., p. 491-494.

A nyílt hozzáférés előnyeinek maximális kiaknázása. Stratégiák a nyílt hozzáférésű tartalom jobb felderítésére

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az internet, majd a web révén megvalósult, hogy a használók ingyenesen juthatnak a kutatási eredményeket tartalmazó publikációkhoz. Mindenki abban reménykedett, hogy a szélesebb körű hozzáférés több olvasót és nagyobb „impaktot” eredményez. A nyílt hozzáférés kezdeményezés budapesti nyilatkozata (BOAI, 2002) óta a nyílt hozzáférés elterjedt, változatos formákat és üzleti jelleget öltött. Hogy mindez alapot teremtsen arra, hogy – ahogy a BOAI megfogalmazta – „az emberiséget intellektuális dialógus és a tudás keresése kapcsolja össze”, még vita tárgya a kutatási beszámolók és a tudományos publikálás tekintetében egyaránt.

A nyílt hozzáférésű publikációk egy része rejtve marad potenciális olvasói elől az intézményi repozitóriumokban vagy a weboldalakon. A korábbi, hagyományos közreadási modellek olyan termékeket hoztak létre, amelyeket értékesíteni lehetett, amelyek bevételt eredményeztek, fedezték a felmerült költségeket, és az üzlet bővítéséhez profitot termeltek. Maga a könyvtár pedig, ha már befektetett a beszerzésbe, mindent megtett, hogy használóinak a figyelmét felhívja rá, illetve hogy igazolja, jogos volt a pénzösszegek kiadása. Mindezek a tényezők nem működnek a nyílt hozzáférés esetében.

A nyílt hozzáférésnek több alfaja van. A „szerző fizet” modellben a kiadó publikálási díjat kap a szerzőtől, ami pótolja korábbi bevételeit. Ebben a modellben a szerző van vevői szerepkörben; a szolgáltatás, amit a pénzért kap, tartalmazza a reklámot, a marketinget és az aggregált adatbázisokba való bekerülést.

Egy másik modell a *szerzői önarchiválást* valósítja meg: a publikációkat az intézményi és a tudományági repozitóriumokban hosszú távon megőrzi és elérhetővé teszi. Szerencsés esetben a repozitóriumok tartalmát indexelni tudják a keresőmotorok, vannak azonban olyan repozitóriumok is, amelyekben ennek technológiai gátja van, vagy a tételekről nincsenek megfelelő színvonalú leírások. Ilyen esetekben csak a célzott keresés eredményes. Ma már vannak és tesztelésre várnak olyan szolgáltatások és eszközök (SHARE – SHared Access Research Ecosystem, CHORUS – Clearinghouse for the Open Research of the United States), amelyek segítik a nyílt hozzáférésű anyagok felderítését. Ebbe az önarchiváló körbe tartoznak a felsőoktatási könyvtárak kiadványai is. Felderítésükhöz elengedhetetlen, hogy ezt a színvonalas tudományos tartalmat „becsatornázzák” a könyvtári gyűjteményekbe. Kultúraváltásra van szükség ahhoz, hogy a nyílt hozzáférésű kiadványok létjogosultságát és a gyűjtemények számára való értékességét elismerjük. Egy levelezőlistán folytatott szakmai vita során megfogalmazták, hogy a nyílt hozzáférésű anyagok sokféle minőségűek lehetnek: egy részük igen magas színvonalú, egy részük közepes, egy részük pedig nem is érdemel figyelmet. A könyvtárosoknak, kiadóknak és a tartalom létrehozóinak együtt kell működniük a nyílt hozzáférésű dokumentumok láthatósága és felderíthetősége érdekében. Nincs értelme, hogy a könyvtárak egymástól elszigetelve végezzék el az értékelés, kiválasztás és beszerzés fáradságos munkáját – ugyanezt egyeztetve, munkamegosztásban célszerű megtenniük. Ezután alakíthatják ki a közös beszerzés és feldolgozás munkafolyamatát. Elő kell mozdítaniuk, hogy a nyílt hozzáférésű kiadványoknál a kiadói szerkesztési elvek és folyamatok világosan dokumentálva legyenek, és a kiadványokat metaadatokkal lássák el. Hasonlóképp el kell érni, hogy a kiadók gondoskodjanak arról, hogy a nyílt hozzáférésű anyagok bekerüljenek a gyarapítási munkafolyamatba. A nyílt hozzáférést nem szabad a piactól eltávolítva szemlélni, hiszen voltaképpen piaci körülmények között, az ideák, a hírnév és a tudományos érték piacán működik.

(Hegyközi Ilona)

140/2016

HÄNSSLER, Boris: Licht im digitalen Tunnel : Verleger und Autoren nähern sich dem digitalen Leser wieder an – ein Weg mit vielen Hürden und Risiken **In:** BuB. – 67. (2015) 10., p. 602-607.

Fény a digitális alagútban: a kiadók és a szerzők kezdeményezései a digitális olvasók számára

Elektronikus könyv; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

Amikor az Apple piacra dobta az első iPhone-t és iPadet, a rajongók egész éjjel az áruházak előtt táboroztak, hogy az új eszközök első birtokosai között lehessenek. A kiadói világ nagy elvárásokat támasztott az új felfedezések iránt – főként abban a reményben, hogy ezek a mobil eszközök megállítják majd a nyomtatott média hanyatlását.

Az elmúlt év meglepő módon stagnálást mutatott az elektronikus könyvek eladásában. Az e-könyvek eladásából származó bevétel „csak” 7,6%-kal nőtt, szemben az előző évi 60%-kal. További meglepetés okozott az Amazonnal szembeni új versenytárs, egy online eladási platform és vezető e-könyv szállító megjelenése. Az ún. Tolino Szövetség – amely három Németországi telephelyű kiadóból (Thalia, Hugendubel és a Weltbild) áll – 45%-os piaci részesedésével megelőzte az Amazont.

Az e-könyvek eladása új elem megjelenését idézte elő a könyvszakmában, a szerzői kiadást, azaz amikor az író kereskedelmi kiadó bevonása nélkül közvetlenül értékesíti e-könyvét. Németországban közel 75 ezer e-könyv érhető el szerzői kiadásban, amelyekből 45 ezer az elmúlt évben keletkezett. Piackutatók becslése szerint 2017-re kb. 250 ezer saját kiadású e-könyv lesz a piacon, ami kétszerese a hagyományos kiadók által forgalmazott mennyiségnek.

A könyvtáraknak ki kell fejleszteniük saját módszereiket arra, hogy szolgáltatásaik a digitalizálás ellenére továbbra is fontosak maradjanak az olvasók számára. Nem elég az e-könyvek ajánlása. A New York Public Library nevelési szerepét az internet-hozzáférés nyújtásában látja. Ez nemcsak munkaállomásokat jelent a könyvtárban, hanem hotspotokat az egész városban, hogy a könyvtárhasználók otthonaikból is elérhessék a világhálót. Ezáltal az internet révén a kölcsönzés is lehetővé vált. A családok hat hónapon keresztül ingyenesen használhatják.

(Autoref.)

141/2016

HARNAD, Stevan: Optimizing open access policy. – Bibliogr. 20 tétel **In:** The serials librarian. – 69. (2015) 2., p. 133-141.

A nyílt hozzáféréssel kapcsolatos szakpolitikai intézkedések optimalizálása

Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az egyetemek és a kutatás-finanszírozó intézmények szakpolitikai kezdeményezései és az a tény, hogy ezeket a kiadók is elfogadták, némi előrelépést hozott az univerzális nyílt hozzáférés (OA) megvalósulása felé. Ennek ellenére az előfizetési korlátok megléte miatt a kutatások jelentős része sokak számára nem elérhető. Az intézmények arra kényszerülnek, hogy egyaránt finanszírozzák a folyóirat-előfizetéseket és az OA „arany útját”, vagyis azt, amikor a szerzőktől kérnek díjakat a publikálásért. Ez a rendszer költséges és nem fenntartható. Több és keményebb OA előírás meggyorsítaná az OA „zöld útjának” megvalósulását, tehát azt, hogy a szerzők maguk archiválják cikkeiket. Ez akár oda is elvezetne, hogy fenntarthatóvá válna az arany OA, amelyben a szerzőktől kért díjak váltják fel az intézményi előfizetési díjakat.

A gyorsabb ütemű fejlődés érdekében több intézménynek kellene hatékony OA előírásokat hoznia. Az összes egyetemnek és a finanszírozóknak meg kellene követelniük a publikációk intézményi archiválását; és azt, hogy a szerzői változatok azonnal elhelyezésre kerüljenek, mielőtt a kéziratot elfogadták publikálásra. Szorgalmazniuk kellene (de nem megkövetelniük) az azonnali nyílt hozzáférést; azt, hogy a szerzői jogok a szerzőknél maradjanak; továbbá minimális legyen a megengedhető publikálási embargó időtartama. Álljon rendelkezésre másolat kérésére gomb, és sokféle metrika legyen elérhető a használat és a hivatkozottság mérésére. Végül, de nem utolsósorban, a publikációk másolatainak elhelyezése számítson be az intézmények értékelésébe, és legyen szempont támogatások odaítélésében. A zöld OA esetében az előírások megvalósítása hatékonyá tehető a részletkérdések szabályozásával.

(Koltay Tibor)

142/2016

NELSON, Nerissa – HUFFMAN, Jennifer: Predatory journals in library databases : how much should we worry?. – Bibliogr. 42 tétel **In:** The serials librarian. – 69. (2015) 2., p. 169-192.

Ragadozó folyóiratok a könyvtári adatbázisokban: mennyire kell aggódnunk?

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kommunikációval és a ragadozó kiadókkal foglalkozó legújabb könyvtári szakirodalom nagyrészt az oktatók aggodalmáról szól a kétes értékű folyóiratokban karrierépítés és előléptetés céljából történő publikálással kapcsolatban. Mindeddig azonban kevés figyelem irányult a diákok kutatásai és a könyvtárhasználati oktatás szempontjából a ragadozó kiadókra. Az a tény, hogy a könyvtári adatbázisokban ragadozó folyóiratok is jelen vannak, azt a kockázatot jelentik a hallgatók számára, hogy vitatható tartalom kerül tudományos munkáikba. A tanulmány eredményei szerint a ragadozó kiadók és a hozzájuk kapcsolódó folyóiratok száma a vizsgált három cikkadatbázis-csomagban és egy címjegyzékben rendkívül alacsony volt, azonban egy speciális forrásban és bizonyos tudományterületen igen elterjedt volt a ragadozó folyóiratokból származó tartalom.

(Autoref.)

Az ismertetett cikkek forrásai

American libraries (US)
Bibliotekovedenie (RU)
Bibliothek (DE)
Bibliotheksdienst (DE)
BuB (DE)
Collection building (US)
Collection management (US)
College & research libraries news (US)
Computers in libraries (US)
IFLA journal (I)
Information technology and libraries (US)

143/2016

XIA, Jingfeng [et al.]: Who publishes in „predatory” journals?. – Bibliogr. **In:** Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 7., p. 1406-1417.

Kik publikálnak „ragadozó” folyóiratokban?

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hivatkozás; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

Számos nyílt hozzáférésű folyóiratnak az a híre, hogy gyenge minőséget képvisel, és nem túl becsületes a lektorálást és a kiadási költségeket illetően. Ezeket nevezik „ragadozó” folyóiratoknak. A tanulmány e folyóiratok és a jobban elismert nyílt hozzáférésű folyóiratok szerzőinek profilját vizsgálta, majd összegyűjtötte és elemezte ezekben a hivatkozások számát, a szerzők földrajzi hovatartozását. A statisztikai elemzés igazolta, hogy a folyóiratok mindegyik csoportja meghatározott szerzői körrel rendelkezik. Akik a „ragadozó” folyóiratokban publikálnak, főleg fejlődő országbeli fiatal és tapasztalatlan kutatók. A szerzők úgy vélik, hogy a fejlődő országok gazdasági és társadalmi, kulturális helyzete hozzájárul azokhoz a különbségekhez, melyek a „ragadozó” és a „nem ragadozó” folyóiratok szerzői között tapasztalhatók.

(Autoref.)

Lásd még 129

46. (2015) 11/12.
(2015) 5.
39. (2015) 3.
49. (2015) 12.
67. (2015) 10., 11., 12.
34. (2015) 4.
40. (2015) 4.
76. (2015) 9.
34. (2014) 9.; 35. (2015) 9., 10.
41. (2015) 4.
34. (2015) 4.

ITlib (SK)	18. (2015) 3.
The journal of academic librarianship (US)	41. (2015) 4., 5.
Journal of access services (US)	12. (2015) 3-4.
Journal of information science (GB)	41.(2015) 5.
Journal of librarianship and information science (GB)	47. (2015) 3., 4.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	66. (2015) 7., 8., 9.
Knižnica (SK)	16. (2015) 4.
The library quarterly (US)	85. (2015) 4.
Library review (GB)	64. (2015) 8/9.
Library trends (US)	64. (2015) 1.
Libri (I)	65. (2015) 4.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2015) 10., 11
New review of academic librarianship (GB)	21. (2015) 1-3.
Online information review (I)	39. (2015) 7.
Public library quarterly (US)	34. (2015) 4.
Public services quarterly (US)	11. (2015) 4.
The reference librarian (US)	56. (2015) 3.
Scandinavian library quarterly (Sx)	48. (2015) 3., 4.
The serials librarian (US)	69. (2015) 2.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	62. (2015) 5.

